د غازي محمد عثمان خان ساپي
ژوند ته یوه کتنه

Ketabton.com

پوهنیار فهیم بهیر

۱۳۹۶ هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړني

د کتاب نوم:	د غازي محمد عثمان خان ساپي ژوند ته یوه کتنه
لیکوال:	پوهنیار فهیم بهیر
اړیکه:	۰۷۹۲۳۱۳۸۰۰
کمپوزر:	خپله لیکوال
د چاپ زیار:	احمد هنایش
ډیزاینر:	محمد نعیم دارابی
خپرندویه ټولنه:	
کال:	۱۳۹۶ هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

ډالۍ

* د هېواد ټولو هغه شاځلمو ته، چې د اسلام مبارک دين د دفاع په خاطر او د خپلې خاورې د ازادۍ له پاره يې ځانونه قربان کړل.

* خپل اروابناد نيکه شهيد الحاج استاد ناصر خان ساپي ته او خپل تره شهيد عبدالوهاب بېنوا ته چې د هغوی د هڅو له امله مو نن ټوله کورنۍ د علم د لارې کلکه ملتيا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

شمېره	سرلیکونه	مخګڼه
١	د لومړنیو کرښو دویم انځور	٨
٢	د دې کتاب په اړه	٩
٣	د تاریخ طلایي کرښې	١٠
۴	خپلې خبرې	١٢

(١)

شمېره	سرلیکونه	مخګڼه
١	د غازي محمد عثمان خان ساپي ټاټوبی	١۴
٢	محمود راقي	١٧
٣	تګاب	١٨
۴	نجراب	٢٠
۵	اول کوهستان	٢١
۶	دویم کوهستان	٢٢
٧	کوهبند	٢٣
٨	اله سای	٢۴

لړلیک

شمېره	سرلیکونه	مخګڼه

(٢)

شمېره	سرلیکونه	مخګڼه
١	معاذ الله خان ساپی	٢٧
٢	شاداد خان ساپی	٣٠
٣	د محمد عثمان خان ساپي ژوند لیک	٣٢
۴	کابل ته د روسیي پلاوي راتګ	٣۵
۵	افغانستان ته د انګریزي پوځونو ننوتل	٣٨
۶	د کندومک تړون	۴٠
٧	کابل ته د کیوناري راتګ	۴٣
٨	د محمد عثمان خان ساپي خوب لیدل	۴۵
٩	په تګاب کې د محمد عثمان خان غونډه	۴٧
١٠	د محمدعثمان خان په مشرۍ د ملي	۴٨
١١	د بالاحصار جګړه او غازي محمد عثمان خان	۴٩
١٢	رابرټس د کابل په لور	۵٢
١٣	ولسي پاڅون	۵٣

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

شمېره	سرلیکونه	مخګڼه
۱۴	له غازي محمد عثمان خان ساپي څخه د	۵۵
۱۵	غازي محمد عثمان خان د شېرپور په جګړه کې	۵۷
۱۶ـ	په آسمايي غره کې د غازي محمد عثمان	۶۱
۱۷	د غازي محمد عثمان خان مزار	۶۷
۱۸	د غازي محمد خان په نوم نومونې	۶۸
۱۹	غازي محمد عثمان خان د شعر په هنداره کې	۶۹

(۳)

شمېره	سرلیکونه	مخګڼه
۱	د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ شجره	۷۲
۲	غازي پیرمحمد خان ساپی	۷۳
۳	غازي امیر محمد خان ساپی	۷۵
۴	غازي محمد شاه خان ساپی	۷۶
۵	محمد صدیق خان ساپی	۷۷
۶	عبدالغفور خان ساپی	۷۹
۷	د فرقه مشر محمد حسن ساپي جګړه له لقیانو سره	۸۰

لړلیک

شمېره	سرلیکونه	مخګڼه
۸	د فرقه مشر محمد حسن خان او انور خان	۸۴
۹	د محمد حسن خان ساپی زامن	۸۷
۱۰	ماخذونه	۹۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړنیو کرښو دویم انځور

د ننګرهار پوهنتون د ژبو او ادبیاتو د پوهنځي د دویم کال(۱۳۸۶هـ ش) محصل وم، چې د یوې کورنۍ دندې په هدف مې ځینې تاریخي اثار ولوستل په دې اثارو کې زموږ سیمه وال «غازي محمد عثمان خان ساپی »د انګریزانو په دویمه جګړه کې د ستر مبارز په توګه یاد شوی دی، خو د نوموړي د ژوند او مبارزو په اړه یو ځانګړی کتاب نه و چاپ شوی،چې د نوموړي د ژوند او د ټولو مبارزو یادونه په کې شوې وي.

نو په دې اړه مې کلک هوډ وکړ، د نوموړي د ژوند او مبارزې په اړه مې په لیکنه پیل وکړ، خو زه هغه مهال محصل وم، د تاریخي سرچینو، مرکو او د بیلابیلو ماخذونو څخه په استفادې مې کتاب په بېړه چاپ کړ. اوسمهال مې خپلې لومړنۍ کرښې دوباره وکتلې، د نثر نیمګړ تیاوې مې ورته سمې کړې، پخوانیو تاریخي اثارو سره مې د نوموړي د مبارزو معلومات بیا و ارزول او د ډېر دقت له امله مې په پخوانیو اثارو کې هم نیمګړتیاوې پیدا کړې. اوسمهال مې د دې کتاب ماخذونه په علمي معیارونو برابر کړل او ټول معلومات له یوې ارزونې تېر شول.

زما د لومړنیو کرښو ستر ارزښت دا و، چې د نوموړي تاریخ یې را ژوندی کړ او که د نوموړي په اړه له دې زیاته قوي څېړنه وشي، نو اړتیاده چې د دویمې جګړې په اړه د انګلیسي ژبې متون وکتل شي.

په دې چاپ کې مو د پخوانیو کرښو ځینې سرلیکونه لنډ او ځینې معلومات مو اضافه کړل، تر څو لیکنه خپل منطقي تسلسل وساتي.

په دې اړه د ننګرهار پوهنتون د خپلو هغه استادانو منندوی یم، چې د دې کتاب په لیکلو کې یې زما سره مرسته کړې او د هغوی تشویق و چې دا کرښې چاپ شوې. په پای کې د ګران سیموال او د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړی انجنیر یوسف

حیدر نه هم مننه چې په لومړي ځل دا کتاب د نوموړي په مالي لګښت چاپ شوی دی.

په اسلامیت او افغانیت مئین (پوهنیار فهیم بهیر)

البیروني پوهنتون، کاپیسا (۱۳۹۶ هـ ش)

د دې کتاب په اړه

زموږ د هېواد په تاریخ کې د نورو ملتونو په څېر، ډېرو ملي قهرمانانو خپلې وینې د هېواد د ازادۍ په لار کې توی کړې دي، په دې تمه چې هېواد د استعمار له منګلو څخه خلاص او هېواد وال یې د نورې نړۍ له قومونو سره سیال شي،چې د ځینو کارنامې، ویاړنې او مبارزې تر اوسه پورې پټې پاتې دي چې د هریو ملي قهرمان ژوند او مبارزه جلا څېړنې ته اړتیا لري.

ښاغلي فهیم بهیر چې د هېواد د نومیالي غازي او شهید محمد عثمان خان ساپي او د ده د کورنۍ د غړو او یو شمېر نورو غازیانو وروونو د اتلولي او مبارزې په اړه نوې معلومات راټول کړي، د فهیم بهیر دا هڅه د ستاینې وړ ده، چې په خپله لیکنه یې د هېواد تاریخ غني کړ او شهیدانو یاد یې تازه کړ. زه ده ته د دې لیکنې مبارکي وایم او د خدای(ج) له دربار څخه ورته د نورو لیکنو او څېړنو غوښتونکی یم، چې په راتلونکې کې د نورو غازیانو، شهیدانو په اړه هم ښه کره او هر اړخیزه معلومات ټول او چاپ یې کړي.

په درنښت

پوهنمل مستعلي خان (نیازی)

د ننګرهار پوهنتون د ښوونې او روزنې پوهنځي

د تاریخ د څانګې استاد

۱۳۸۶/۲/۱۱ ل ل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ طلایي کرښې

افغانستان د غازیانو کور دی او د دغه هېواد د ویاړلیو ولسونو د خپل ژوندانه په ټولو پړاوونو کې د پردیو د یرغل پر وړاندې تلپاتې مبارزې کړې، دا مبارزې د ټوپک پر وخت د ټوپک په ژبه شوي او د توري پر وخت د تورې په ژبه. د دغې سیمې طبیعي اب و هوا خدای تعالی همداسې زېږولې، چې هر مېړه یې د نورو د یرغل پر وړاندې نه ستړې کېدونکي مبارزې کړي او دا مبارزې زموږ د تاریخ ویاړلي بابونه دي.

زموږ د ژوندانه هره برخه او باب، زموږ هر غر او کمر، زموږ هره دښته او هواره، زموږ هر رود او خوړ زموږ د نېکونو او پلرونو د ننګ وپت وعزت او مېړانې شاهدي لري. دا ګڼو بهرنیو تاریخ پوهانو او سیاحانو هم منلې او دنیا هم چې افغانان د نړۍ تاریخ جوړونکی قوم دی او دغه قام تل د خپلې خپلواکۍ له پاره په مبارزه کې د هیڅ شي پروا نه ده ساتلې خو زموږ د تېرو ویاړونو د خوندیتوب له پاره موږ پروخت او پر ځای مبارزه او هڅه نه ده کړې که مو کړې ده، نو نیمګړې او کمه ده.

زموږ ځوانان باید راپاڅېږي قلم په ګوتو کې ونیسي او د دغه کتاب د لیکوال ښاغلي فهیم په څېر د خپلو نیکونو او پلرونو تېرې کارنامې خوندي کړي. زموږ له پاره له تاریخ پرته هسې هم نور څه نه دي پاتې، نو که دا برخه مو هم نیمګړې او خواره وي بیا به نو هیڅ هم نه یو!!

د دغه کتاب لیکوال د قدردانۍ وړ دی چې د خپلې زده کړې په بهیر کې لا له ادبیاتو پوهنځي فارغ شوی هم نه دی په خپل زړه کې د خپل ویاړلي او ځوریدلي ولس د تاریخ د ساتلو او راژغورلو له پاره هیلې پالي. حاضر کتاب له خپلو ویاړونو سره د ده د مینې ژوندی ثبوت دی. رښتیا هم غازي محمد عثمان خان ساپی په نولسمه پېړۍ کې چې زموږ هېواد له هر پلوه د ښکیلاکي ځواکونو په منګلو کې پروت و د خپل

هېواد د ژغورنې او پالنې له پاره د هغه مبارزه د هېرېدلو نه ده.

غازي محمد عثمان خان یوازې په خپل ځان مبارز نه و خپلې کورنۍ او سیمې ته یې هم د مبارزې او هېواد پالنې یو ژوندی درس پرایښی او د افغانستان اسکېرلی، ځیلې او ننتلي ولس به د ده د ژوندانه، جهاد او مبارزې ویاړونه که په هر حالت کې وي، په خپلو وینو او اوښکو وساتي.

موږ لا هم د وینو او اوښکو له توپاني ځپځپانده سمندر سره مل را روان یو او د یو ناتار اوښکې مو وچې کړې نه وي چې بل غم مو د کاله مېلمه وي، کنه د غازي محمد عثمان خان په څېر مبارزو غازیانو د ژوندانه کارنامې خو تر دې پخوا په کار وې چې موږ د کاغذ پر مخ لیکلې او ساتلې وای.

ښاغلي فهیم متې رانغښتي او د خپل هېواد د تاریخ یو باب یې یو ځل بیا را ژوندی کړی د تاریخ کتابونو ته ناست شوی او د خپل ټاټوبي د ستر شخصیت غازي محمد عثمان خان ساپی د ژوندانه بېلابیلې برخې یې په کې کره کړې، څېړنه یې کړې او د ابدیتوب او تلپاتیتوب په مخه یې درانه ګامونه اوچت کړي دي.

زموږ نور ځوانان باید د ده په پله پل کېږدي، د خپل هېواد د تاریخ د غازیانو زرین بابونه د ځانګړو کتابونو په لیکلو سره را وځلوي او یوازې خپل ولس ته د وړاندې کولو له پاره نه، بلکې د نړۍ نورو ولسونو او قومونو ته هم د خپل تېر تاریخ دغه بابونه ور وپېژني.

ما هېله درلوده چې د ښاغلي فهیم په قلم د غازي محمد عثمان خان په ژوندانه دغه کتاب له هره پلوه وګورم او بیا پرې د تاریخي واقعاتو په رڼا کې یوه اوږده سریزه ولیکم خو له یوه پلوه د وخت اوسنی تنګسیا او له بل پلوه د ده د ځوانی ځوښت او بېړی د خپل زړه خبرو ته پرې نه ښودم. د املا او انشا له پلوه مې د دغه کتاب یو څو مخونه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل فکر ور سم کړل خو د نورو له پاره ورته د کمپيوټري تېروتنو د سمون هيله کوم. که د کتاب د ليکلو له پاره اخځليکونو لړ د څېړنو په علمي اصولو نور هم برابر کړي، د کتاب علمي خوا به پرې لا درنه شي. زه خواشينی يم چې د دغه کتاب د هر اړخيزې لوستنې له پاره مې وخت ځانګړی نشو کړای.

په اسلام او پښتون ولی مين

محمد داود وفا

ننګرهار پوهنتون، د ژبو او ادبياتو پوهنځی

۱۳۸۶/۲/۴

خپلې خبرې

د نړۍ ښکيلاک ګرو زموږ پر سپېڅلې خاورې د خپلو شومو هدفونو په موخه په ډېرې سپين سترګۍ څو وارې تېرې کړې، چې افغان ولس د خپل استعمار تر جغ لاندې راولې او د غلامۍ کړۍ يې پښو ته واچوي، مګر غيرتي او زړورو افغانانو په تش لاس او سپېڅلې عقيده د غلامۍ زولنې ماتې او دغه برند سترګو استعمار ګرو ته يې داسې غاښ ماتونکی ځواب ور کړ چې د تاريخ په زړه کې په زرينو کرښو، نورو ته د عبرت او پند درس شو.

يو له دې تېريو څخه د انګريزانو دويم تېری دی چې پر افغاني خاوره يې کړی، خو سربښندونکو مجاهدو غازيانو د سر په بدله د دې تيري پر وړاندې سينې سپر کړې او لکه غرونه يې مخ ته ودرېدل.

د مجاهدو غازيانو له ډلې يو هم غازي محمد عثمان خان ساپی او د ده کورنی وه، چې

د خپلې خاورې او د اسلام مبارک دين څخه د دفاع په خاطرې په کلکه مبارزه وکړه چې د ده او د ده کورنۍ په اړه زه دلته څه نه وايم، چې بشپړ تفصيل به يې د دې وروکي کتابګوټي په راتلونکو پاڼو کې ولولی.

په پای کې د خپلو درنو استادانو، استاد فضل ولي ناګار څخه ډېره مننه چې زه يې د دې کتابګوټي ليکلو ته وهڅولم، له استاد مست علي خان نيازي څخه هم ډېره مننه، که نه وای نو دا رساله به ستاسو تر ګوتو نه وای رسيدلې او د درانه استاد محمد داود وفا څخه مننه چې په خپله سريزه يې کتاب ته نوره ښکلا هم ور وبښله، د انجينر نور احمد حيدر تګابي څخه په مننې چې د موادو په راټولولو کې يې را سره په خلاص مټ زيار وګاله او همدارنګه د پوهنتوني زده کړو ګران ملګري خيبر جبارزي څخه مننه چې په ورين تندي يې را سره د کتاب په املايي برخه کې مرسته وکړه. د دغه ټولو ښاغلو څخه يو ځل بيا مننه کور يې ودان، هڅې او مرستې يې د نيکۍ په تله کې حساب شي او د څښتن تعالی د دربار څخه ورته اوږد عمر غوښتونکی يم.

په درنښت

فهيم بهير

(د ژبو او ادبياتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل)

۱۳۸۶/۲/۱۷ ليليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غازي محمد عثمان خان ټاټوبی(کاپیسا)

کاپیسا د افغانستان له مرکزي ولایتونو څخه دی، چې د پنجشیر، پروان، کابل او لغمان تر منځ موقیعت لري. کاپیسا د هېواد په تاریخ کې ځانګړي بابونه لري خو تر هر څه وړاندې د کاپیسا له نوم څخه یې پیلو:

د کاپیسا نوم د چین تاریخ لیکونکو د (کي پن) یا د (کي پیش)، د یونان او روم جغرافیه لیکونکو د کاپیسا په نوم یاد کړی دی. په پخوانیو متونو زند او اوستا کې د (کاپسین، کیاپسې او کافو) په نومونو هم یاده شوې ده، خو بطلیموس د کاپیسا په نوم یاده کړې ده.

اولین سړی چې کاپیسا نوم یې د خلکو تر غوږونو ورسوه هغه د سانسکریټ د ژبې د صرف او نحوې عالم پاڼیني و. په پخوانیو لیکوالو کې ابو ریحان البیروني وروستنی شخص و، چې د کاپیسا د نوم یادونه یې کړې ده.

کاپیسا د هېواد یوه تاریخي سیمه ده، چې د کوشانیانو د سترواکۍ ځانګړی مَرکز و. د تاریخ په اوږدو کې نوموړې سیمې د خپل ستراتیژیک موقیعت په اساس د باختر، هند، اراکوزیا او دروم د بحیرې تر منځ ځانګړی رول درلوده، چې د یادو سیمو څخه به تجارتي کاروانونو پر همدې سیمې باندې تګ او راتګ کاوه.

کاپیسا یو اوسنی شکل لري او بل پخوانی. په لرغونې کاپیسا کې د کابل او پروان سیمې لکه ، کوهدامن، بګرام، چاریکار، جبل السراج او د اوسنی کاپیسا سیمې لکه کوهستان، نجراب او تګاب هم د کاپیسا په نوم یادیده او بګرام یې مرکز و، چې د تاریخ مهو پاچاهانو په کې هستوګنه کړې ده. یاده سیمه د یوناني او باختري پاچاهانو

په واکمنیو کې هم ځانګړې ارزښت درلوده، چې د هغه مهال یو شمېر تاریخي اثار اوسمهال هم د کاپیسا په بیلابیلو برخو کې موجود دی.

کاپیسا د کانیشکا د واکمنی پر مهال ځانګړې او زرین تاریخ لري، چې یاده سیمه ۶۲۰ کاله د اریانا د پلازمینې په توګه پاتې شوې ده. د ده پر مهال کاپیسا د سیاسي نفوذ نه برخمنه وه، ښه فرهنګي او تجارتي اړیکې یې د هغه مهال له مهمو ستراواکیو، لکه: د چین او روم سره درلودې . په دغه دوره کې د کاپیسا په بیلابیلو برخو کې عبادتځایونه او ښارونه هم جوړ شوي ،چې اوسمهال د ځینو کیندونو په اساس یې لرغوني آثار را ویستل کېږي.

کانیشکا(۱۶۰-۱۲۰م) هغه واکمن دی ،چې یو ځانګړی حکومت یې په اریانا کې رامنځته کړ او د خپل سیاسي نفوذ د کنټرول په موخه یې د اوړي مرکز د کاپیسا بګرام وټاکه. چیني زایر ،چې په اوومه عیسوي پېړۍ کې کاپیسا ته راغلی و، له دې سیمې څخه یې لیدنه کړې او په هغه وخت کې پاچا د کشتاریه، یعنې د نجیباو له ډلې څخه و ،چې اوه« ۷» امارتونه یې تر اداري لاندې و او هغه سیمې ،چې د کاپیسا په سیاسي نفوذ کې شاملې وي هغه چینې زایر هیوانتسنګ په لاندې توګه معرفي کړي دي:

۱ – لاپو(لغمان) شاهي کورنی یې له منځه تللې وه او د کاپیسا له خوا نه اداره کېده.

۲ – نګاراهار(ننګرهار) دلته هم کومه ځانګړې حکمراني نه وه ،بلکې حکمرانان یې له کاپیسا څخه ټاکل کېدل.

۳ – تاشاسیلو(تاکسیلا) دا سیمه هم ډېر وخت د کاپیسا نه اداره کېده، خو وروسته په کشمیر پورې وتړل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې لنډه یادونه وشوه ،چې د کاپیسا د عروج وخت په فرهنګي، سیاسي او تجارتي لحاظ د کانیشکا له واکمنۍ سره اړه لري او د ده پر مهال د سیمو د ستړاکیو سره ځانګړي روابط درلودل، د ده پر وخت د مذهب ازادي هم زیاته وه، ،چې د کاپیسا په مرکز (بګرام) او په نورو سیمو کې ډېر عبادتځآیونه او راهیبان موجود و ،چې د بودایي دین یو مشهور عالم د (ګوناوارمن، Gunavar man) ،چې د کاپیسا یو شهزاده و، ځانګړی نوم لري ،چې ده د بودایي دین د خپرېدو په موخه د جنوب ختیځ اسیا او چین ته سفرونه وکړل او هلته یې ګڼ شمېر شاګردان وروزل.

له کوشانیانو څخه وروسته واک کیداریانو ته ورسیده او د دوی پر مهال هم کاپیسا د پلازمینې په توګه مطرح وه. په نهمې میلادي پېړۍ کې د کاپیسا پر ځای کابل د پلازمینې په توګه وټاکل شو او وروسته لدې په اسلامي تاریخونو او آثارو کې د کاپیسا پر ځای د کابل نوم د تاریخ پاڼو ته ولویده یعني د (۲۲۰ م) نه ۱۹۶۰م پورې کومه پاملرنه ورته ونه شوه، بلکې په ۱۹۶۰ م (۱۳۴۲ ش ل) د هغه مهال لومړي وزیر فیصله وکړه ،چې د افغانستان ادار ي واحدونه لوړ شي همغه و،چې کاپیسا بیا د یو ولایت په توګه رامنځته شوه، چې اوسمهال شپږ ولسوالۍ لري.

کاپیسا د بحر له سطحې نه ۱۵۰۰ متره لوړوالی لري او ۱۸۷۱ کیلو متره مربع مساحت لري. د کاپیسا شمال کې د هندوکش لوړ غرونه، د پنجشیر واوریني څوکې، د نیلاب سیند او د شمالي ډنډ ورته ځانګړې ښکلا ورکړې له همدې امله د پخوانیو واکمنانو هستوګنځی و.

د کاپیسا اقلیم په ژمي کې یخ او په اوړي کې ګرم دی ، مګر په پسرلي او مني کې

معتدله هوا لري. د کابل په نسبت د بحر له سطحې څخه لږه ارتفاع لري، نو ځکه هر ډول کر کیله پکې کېږي.د نوموړي ولایت د اوربښت اندازه ۳۰۰ – ۴۰۰ ملي متره ده او په اوړي کې یې تودخه د ۲۵ او ۴۵ درجو ترمنځ وي.

د کاپیسا په لویدیځ کې د پنجشیر سیند تېرېږي، چې اول کوهستان، دویم کوهستان او د کاپیسا مرکز ته ترې د اوبو لوی نهرونه غزیدلي او د یادو سیمو کرنیزې ځمکې خړوبوي.

محمود راقي: محمود راقي د کاپیسا مرکز دی، چې ۱۲۱ کیلو متره مربع مساحت لري، چې جنوب ته یې نجراب ، ختیځ ته یې کوهبند، شمال ته یې دویم کوهستان او لویدیځ ته یې د پنجشیر سیند پروت دی. د اټکل له مخې شمالي عرض البلد په ۳۴ درجو او ۳ دقیقو او ختیځ طول البلد ۲۸ درجو او ۲۴ دقیقو کې واقع دی او د ۶۰ په شاو خوا کې کلي لري.

د کاپیسا مرکز کرنیزه ځمکه لري، چې یادې ځمکې د پنجشیر له سیند څخه خړوبېږي . د کاپیسا د نورو سیمو په پرتله د انګورو باغونه ډېر لري او د اوړي په موسم کې ګڼ شمېر سیلانیان د کاپیسا له مرکز څخه لیدنه کوي. محمود راقي دوه مهمې سیمې لري، چې د سیاحتي او اقتصادي ارزښتونو څخه برخمنې دي، یوه د محمود راقي په ختیځه برخه کې د ریګروان په نوم پرته ده او بله د محمود راقي په لودیځه برخه کې د صیادو په نوم. دې دواړو سیمو ته د کال په هر موسم کې ګڼ شمېر سیلانیان د هېواد له نورو برخو څخه راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

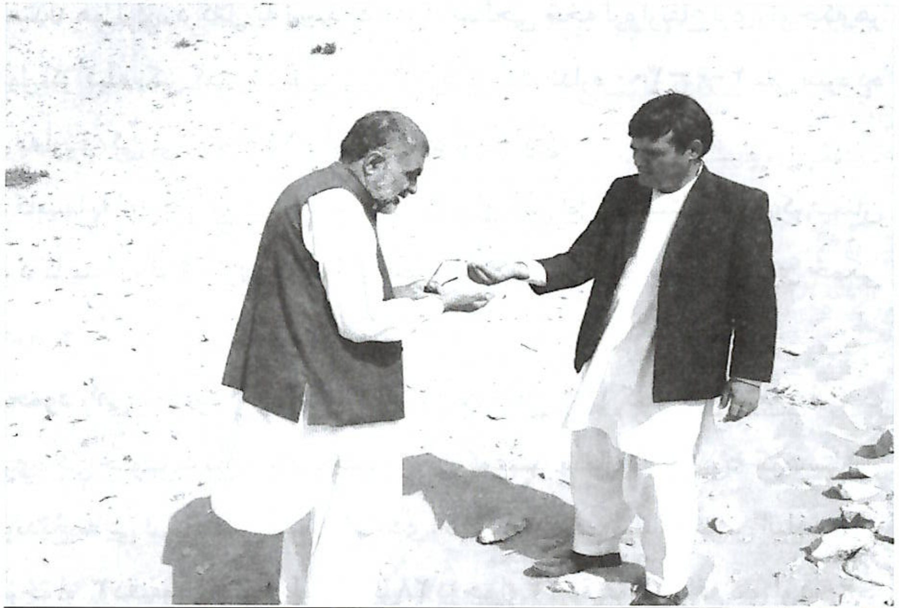

د کتاب لیکوال له پیاوړي تاریخپوه او څېړونکي استاد حبیب الله رفیع سره په رېګروان سیمه کې.

د رېګروان په سیمه کې د ابو حنیفه صیب په نوم یو زیارت هم شته او په لسګونه نورې افسانوي کیسې هم لري. د دې سیمې له ریګ څخه په تعمیراتي موادو کې کار اخیستل کېږي اوسمهال پرې حکومت بندیز لګوي چې څوک یې وړلی نه شي.

تګاب: تګاب د کاپیسا جنوبي ولسوالۍ ده ،چې ۴۸۵ کیلو متره مربع مساحت لري او د سمندر له سطحې څخه ۱۳۰۰ متره لوړوالی لري. د تګاب ولسوالۍ ختیځ ته لغمان او اله سای ولسوالۍ،شمال ته یې نجراب ولسوالۍ، جنوب ته یې د کابل سروبي ولسوالۍ او لویدیځ ته یې د پنجشیر سیند پروت دی.

د وربنمو تنګي تاریخي لار پر همدې ولسوالۍ باندې غزېدلې ده چې د هېواد ختیځې سیمې د هېواد له شمال سره نښلوي. په دې ولسوالۍ کې هم ګڼ شمېر

تاریخي آثار شته او ډېر وخت د غیرې فني کندنو په ترڅ کې بر سېره شوي او زیات وخت له ګاونډیو هېوادونو څخه ځینې کسان راغلي دلته یې څېړنې کړي او ځنې مواد یې ویستلي دي. په دغه ولسوالۍ د کوشانیانو د وخت سیکې، لوښي او د غرونو په لمنو کې پخواني کورونه را برسېره کېږي ،چې د جوړېدو وخت یې د کوشانیانو واکمنۍ ته رسیږي.

تګاب د کاپیسا د نورو ولسوالیو په پرتله پراخې شنې سیمې لري، د کال په څو میاشتو کې د نجراب او د اله سای د رودونو څخه یې کرنیزې ځمکې خړوبېږي. د تګاب ولسوالۍ هر ډول تازه او وچې مېوې لري چې خواږه انار یې د نړۍ په کچه ځانګړی شهرت لري اوسمهال یې الوبخارا هم په لوړه بیه نورو هېوادونو ته صادرېږي.

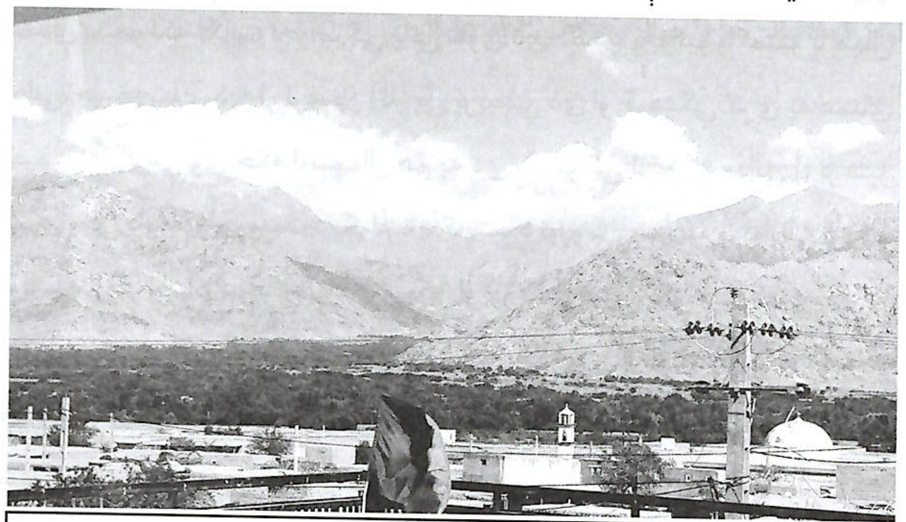

د تګاب د بره درې انځور

د هېواد نومیالی غازي محمد عثمان خان هم د یادې ولسوالۍ د احمد زیو په سیمه کې پیدا شوی دی، د نوموړي د کورنۍ غړي اوسمهال هم د خانانو په نوم یادیږي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تګاب د بیلابیلو سیمو سر بېره د هېواد نورو برخو ته هم کو چیدلي دي. د تګاب ولسوالۍ اوسمهال ستر لوی بازار لري، چې د کاپیسا د نجراب، اله سای، د کاپیسا د مرکز، د سروبي ولسوالۍ د لغمان او ننګرهار یو شمېر سوداګر هم ورته په هره اونۍ کې تګ او راتګ کوي.

نجراب: نجراب هم د کاپیسا په جنوب ختیځ کې پرته ولسوالۍ ده ،چې د هندوکش په لړیو کې را ګېره ده ،چې ۵۸۵ کیلو متره مربع مساحت لري او د سمندر له سطحې نه ۱۶۷۵ متره لوړوالی لري.

نجراب پنځه لویې درې لري، د وریښمو تنکي د لارې به د میلاد نه مخکې او وروسته تجارتي کاروانونه کاپیسا ته د جنوب یا د شمال له لارې داخلېدل. دوی ډېر وخت په همدې سیمو لکه تګاب، نجراب کې پاتې شوی دي دلته د پخوانیو واکمنیو پر مهال ودانۍ جوړې شوي دي او لرغوني آثار یې پریښي دي او فرهنګي کړی په همدې سیمو کې ګرمې وي ځکه اوسمهال هم په دې سیمو کې لرغونې ودانۍ را بر سېر کېږي ،چې د ودانیو جوړښت د بګرام یا د کاپیسا د نورو ښارونو سره ورته والی لري او یونانیانو او کوشانیانو د زمانې لوښي، سیکې او نور مسي شیان پکې پیدا کېږي.

نجراب د هېواد په کچه د طبیعي ښکلا له امله ځانګړی ځای لري، په اوړي کې یاده ولسوالۍ هم ګڼ شمیر سیلانیان لري، په غرنیو لړیو ښکیلې درې، د غرونو په ډډو کې شنې ونې، په سینه یې هر ډول میوې او یخو چینو یې طبیعې ښکلا څو برابره نوره هم ښایسته کړې ده. یاده ولسوالۍ د تګاب او اله سای په پرتله لوړه ده، د سیند ګوټو اوبه یې د پنجشیر له سیند سره یو ځای کېږي. نوموړې ولسوالۍ کرنیزې ځمکې هم لري، چهار مغز او جنغوزې یې له هېواده بهر صادرېږي. په علمي لحاظ هم ځانګړې

کدرونه لري، چې د هېواد په کچه لومړنۍ ولسوالۍ ده، چې ډېری طبي ډاکټران لري.

د نجراب طبیعي ښکلا

اول کوهستان: دا ولسوالۍ د کاپیسا په شمال کې پرته ده، چې جنوب ته یې دویم کوهستان، لودیځ ته یې د پنجشیر سیند، شمال ته یې پنجشیر او ختیځ ته یې کوهبند ولسوالۍ واقع ده.

یاده ولسوالۍ ۱۷۱ کیلو متره مربع مساحت لري او ډېری سیمې له لرغونو اثارو ډکې دي چې د خم زرګر په نوم سیمه یې په لرغونپوهنه کې د ځانګړې مطالعې وړ ده.

په دې ولسوالۍ که د «نساجي ګلبهار» په نوم د رخت جوړونې فابریکه وه، چې د اسیا په کچه یې شهرت درلوده او په ۲۴ ساعتونو کې به درې ډلو کسانو په کې کار کاوه. په علمي او اقتصادي لحاظ هم یاده ولسوالۍ په اوله ګټه ګوری کې ده.

علمي او فرهنګي شخصیتونه هم لري . په ۱۳۷۶ کې د البیروني پوهنتون په دې ولسوالۍ کې جوړ شو چې اوسمهال اته پوهنځي لري او تر څنګ یې نورې علمي موسسې او انستیتونه هم جوړ شوي دي. د البیروني پوهنتون لومړنۍ پوهاند ډاکټر

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد نعیم شریف دی چې د دویم کوهستان اوسیدونکی.

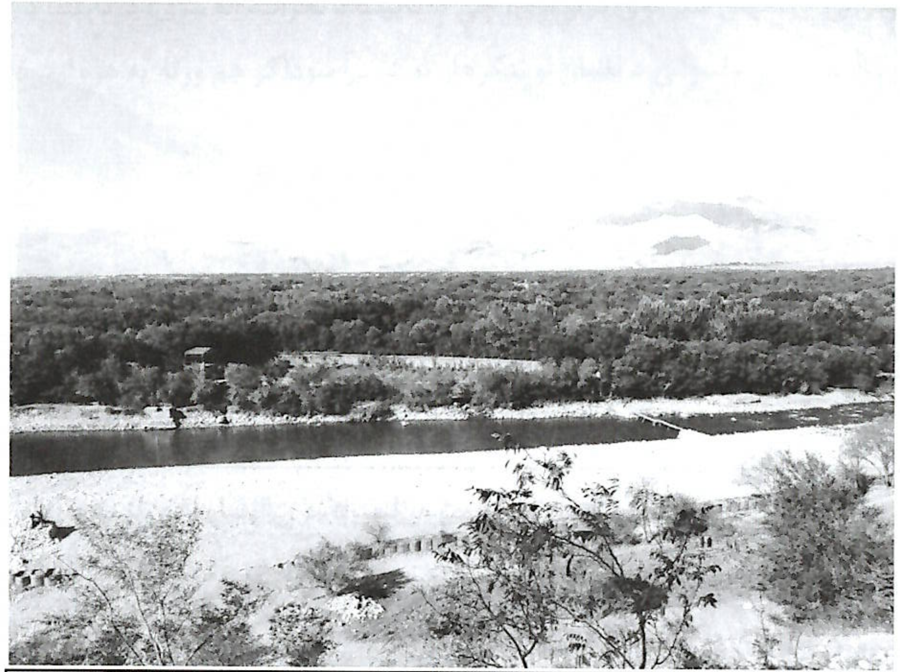

د اول کوهستان یوه زرغونه منظره

اول کوهستان کرنیزې ځمکې هم لري، چې د پنجشیر له سیند څخه خړوبېږي، نوموړې ولسوالي هر ډول میوې او کرنیز حاصلات لري چې د اوړي په موسم کې درې مهم ځایونه یې د ارزښت وړ دي: د خم زر ګر سیمه، د شرکت د ګلبهار ښنډه او د ګل غونډۍ برخه ،چې د کاپیسا د طبیعي ښکلا د تاج برخې ګڼل کېږي.

دویم کوهستان: د دې ولسوالۍ شمال ته اول کوهستان، ختیځ ته یې کوهبند ولسوالۍ، لودیځ ته یې د پنجشیر سیند او جنوب ته یې محمود راقي پروت دی. دا ولسوالۍ د کاپیسا د مرکزي برخو څخه ګڼل کېږي، چې کرنیزې ځمکې ډېرې لري

او د پنجشیر له سیند څخه خړوبېږي.

پخوا دواړه کوهستانونه یوه ولسوالي وه، خو ۱۳۷۷ هـ ش کې په دوه برخو(اول کوهستان او دویم کوهستان) باندې وویشل شوه. د دې ولسوالۍ مرکز د جمال اغې سیمه ده، چې د کاپیسا مرکز له اول کوهستان سره نښلوي. دا سیمه هم هر ډول تازه میوې لر ي، خو انګور یې له هېواده بهر صادرېږي. د دویم کوهستان ختیځه ښنډه غرنۍ ده، افسانوي کیسې هم لري خو لودیځه ښنډه یې د پنجشیر په سیند او شنوبوټو او ونو باندې ډېره سینګار شوې ده، نو په دې اساس ډېری سیلانیان هم له دې دواړو برخو څخه لیدنه کوي.

کوهبند: کوهبند ولسوالۍ غرنۍ سیمې لري، له نوم څخه یې معلومېږي چې په غرونو کې راګېر ده. کوهبند ولسوالۍ ۱۹۳ کیلو متره مربع مساحت لري، د بحر له سطحې

د کوهبند یوه غرنۍ چینه او د توتو مېله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه ۲۰۰۰ متره لوړوالی لري. نوموړې ولسوالۍ د ختيځ طول البلد په ۶۹ درجو او ۲۹ دقيقو او د شمالي عرض البلد په ۳۵ درجو او ۵۳ د قيقو کې واقع ده.

کوهبند ولسوالۍ د اول او دويم کوهستان، نجراب او د پنجشير ولايت سره ګډې پولې لري. دا ولسوالۍ ځنې طبيعي ځانګړتياوې لري، د ښه ژوند له پاره ښه اقلم«اب و هوا» لري، د غرنو په لمنو کې د اوبو چينې لري د همدې له امله يې اوسيدونکي د ښې روغتيا خاوندان دي.

کوهبند ولسوالۍ وچه او تازه مېوې لري لکه توت، چارمغز او بادام. خلک يې ډېر ميلمه پال اوزيارکښ دي . نوموړې ولسوالۍ د کاپيسا د ټولو ولسواليو په پرتله لوړه ارتفاع لري او ډېرې تاريخي ځايونه لري، چې هر غر او پرښه يې له افسانوي کيسو ځخه ډکه ده.

اله ساى: دا ولسوالۍ د کاپيسا په جنوب ختيځ کې پرته ده، د تګاب، نجراب، لغمان سره ګډې پولې لري او تر ۱۳۶۸ هـ ش پورې د تګاب ولسوالۍ علاقدارۍ وه. نوموړې ولسوالۍ ۳۴۲ کيلو متره مربع مساحت لري او د سمندر له سطحې نه ۱۶۲۵ متره لوړ والي لري.

د اله ساى کلمه ترکيبي نوم دی، چې بېلابيلې معناګانې ورکوې. د « هله» ريښه په پښتو کې د «هغه وخت» معنا ورکوي او «ساى» په پخوانۍ عاميانه پښتو کې د «د سيلاب د تېرېدلو لارې» ته وايي. همدا ډول هغه ځمکې ته هم وايي چې ځوړه وي.

اله ساى د خپل جوړښت له مخې هم مخ په ځوړه درې لري چې د لږ باران له امله يې اوبه د تګاب له رود سره يو ځاى کېږي.

د دې ولسوالۍ ډيری خلک بزګر او مالداران دي او د ځمکې کرنيز حاصلات يې يو

فصله دي. په دې ولسوالۍ کې کرنيزې ځمکې هم لږ دي، خو چارمغز او جنغوزي په کې ډېر دي.

که په لنډ توګه د کاپيسا د سيمو طبيعي جوړښت ته ځير شو، نو ويلای شو، چې کاپيسا د هسکو او واورينو غرونو له امله په ژمي کې يخه هوا او په اوړي کې معتدله او ښه هوا لري ،چې د هيواد له ګوټ ګوټ نه ګڼ شمېرخلک يې د سيل له پاره راځي.

د کوهستان اوله او دويمه برخه او د محمود راقي سيمې په اوړي کې د شنو او ښکلو

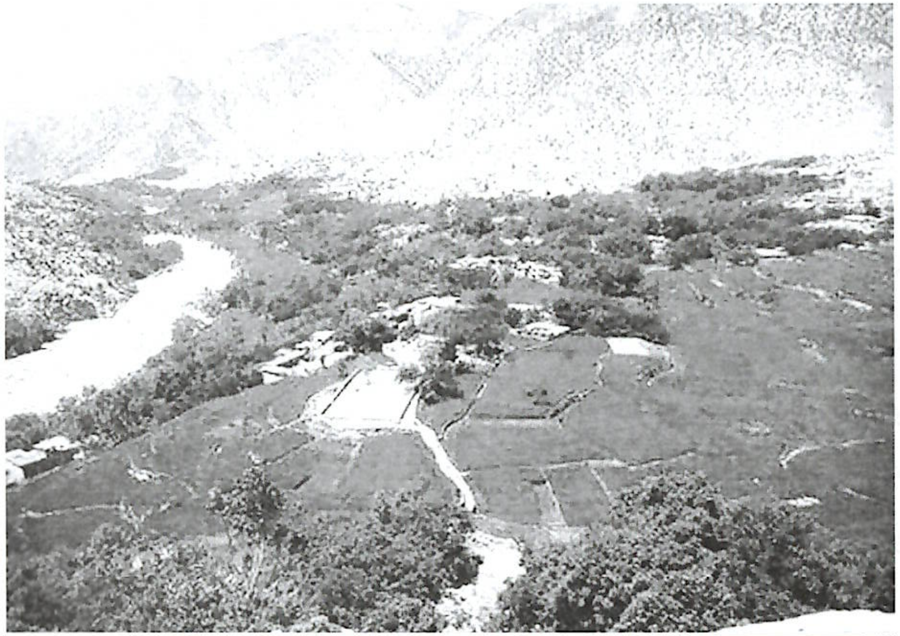

د اله ساى يوه غرنۍ دره

ونو له کبله سمسورې او تازه ښکاري ،چې په دې سيمو کې توت، زردالو، بادام او د انګور ونې ليدل کېږي. د دې سيمو په پرتله په نجراب او تګاب کې انار، جنغوزي، الو، چارمغز زيات پيدا کېږي او د نورو ميوو ونې هم لري. د کاپيسا د کرنې پيداوار غنم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوار، اوربشي، لوبیا، مې، پنبه او کچالو دي او وچې او تازه میوې لکه انګور، انار، بادام، جنغوزي او زردالو نورو ولایتونو او ځینو بهرنیو هېوادونو ته هم صادرېږي.

په دغه ولایت پخوا د نساجي فابریکه هم موجوده وه ،چې د اسیا په کچه یوازینې فابریکه وه ،چې ښه ټوکران یې جوړول او زیات شمېر کارکونکو په کې دنده تر سره کوله ،چې هغه اوسمهال د کورنیو جنګونو له امله ویجاړه شوې ده او اوسني حکومت هم ورته هیڅ پاملرنه نه ده کړې.

کاپیسا د خپل جغرافیوي موقعیت ته په کتو او د لرغونو پآچاهانو د واکمنۍ په اړه ګڼې افسانوي کیسې هم لري ،چې زیات وخت له تاریخي واقعیتونو سره نژدې اړخ لګوي، بل خوا د هندوکش لوړ غرونو څخه په اوړي کې څو میاشتې ګرم شمال هم په دې سیمه کې لګېږي ،چې زیات وخت کرنیزو حاصلاتو ته زیانونه اړه وي.

په کاپیسا کې ۲۸۷۰۰۰ جریبه کرنیزه ځمکه شته ،چې له دې جملې څخه یې ۱۰۰۰ جریبه للمي ده، ،چې د اول کوهستان، دویم کوهستان او محمود راقي ځمکې په اوړې کې د پنجشیر له سیند څخه خړوبېږي، مګر په نجراب، تګاب او اله سای او کوهبند ولسوالیو کې ځمکې د غرونو له لړیو څخه د واورو په ویلې کېدو سره اوبه کېږي ،چې په اوړي کې ذکر شوي سیمې د اوبو له کمښت سره مخ دي او د کرنیزو حاصلاتو پر کموالي او ډېروالي اغیزه لري.

کاپیسا د هېواد په تاریخ کې مهمه سیمه ګڼل شوې ده ، چې د یونانیانو او کوشانیانو د واکمنیو پر مهال یې ځانګړې شهرت درلوده. د کانیشکا د واکمنۍ پر مهال د اوړې پلازمینه وه ،چې د پخوانۍ اریانا ډېرې سیمې یې تر واک لاندې وې او دغه مهال د کاپیسا اړیکې د سیمو د نورو ستراواکیو سره نژدې وې.د همدې واکمنیو پر مهال په

کاپیسا کې فرهنګي مرکزونه او بازارونه موجود و او د هغه وخت د ځینو هېوادونو مهم توکې همدلته پلورل کېدل، خو د اسلام مبارک دین په راتګ سره له کاپیسا څخه پلازمینه کابل ته یوړل شوه او کوم فرهنګي میراثونه ،چې یې درلودل هغه ځینې له مینځه لاړل او وروسته له دې کابل خپل ځانګړی نوم په تاریخ کې پیدا کړ.

(د پورتنی لیکنې مهمې او تاریخي برخې زما په پخوانیو اثارو: د کاپیسا ولسي ادبیات او کاپیسا در سال ۱۳۹۰ کې چاپ شوي دي، ځکه دلته مې ورته ماخذ نه دی ورکړی).

معاذ الله ساپی

مخکې له دې چې د غازي محمد عثمان خان په اړه نېغ په نېغه خبرې وکړو لازمه بولم چې د ده په کورنۍ څه نا څه رڼا واچوم.

زموږ د هېواد ملي اتل غازي محمد عثمان خان ساپي، نیکه معاذ الله خان نومېږي، چې په معذو بابا هم شهرت لري. نوموړی اصلاً د کوه ساپي ولسوالۍ د کوه درې د کلي اوسیدونکي و او له هغه ځای څخه د خوج بلند یا د تګاب او کوه ساپی تر منځ چې کوم غر پروت دی د همدې لارې د تګاب په لور وکوچېده او د تګاب د نوروز خیلو په سیمه کې یې واړول، چې دا سیمه لومړی یوه وچه دښته وه او به یې نه درلودې، مګر د معذو بابا د کرامت او زیار په وجه په دې سیمه کې د اوبو یوه چینه را پیدا شو چې نوموړې سیمه یې زرغونه کړه.

معذو بابا یاده سیمه(دښته) اباده کړه او د کرنې وړ شوه او د نباتاتو په کرونده یې پیل وکړ. کومه چینه چې د نوموړې دکرامت په وجه پیدا شوې ده اوسمهال یې هم خلک د معذو بابا د چینې په نوم یادوي او هغه غرنۍ لار چې د کوه ساپي ولسوالۍ څخه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تګاب په لور غزیدلې ده، د معذو بابا د لارې په نوم یادیږي.

معذو بابا د عزت وړ، تقوادار او فهم لرونکی شخص و چې د تل له پاره به یې د خپلو خلکو په روزنه کې ونډه اخیسته او دوی یې د غفلت له خوب څخه وېښول او د دین تبلیغ به یې ورته کاوه، همدا ډول یې خلک د مالدارۍ، کرنې، تعلیم او د وطن د ابادۍ په لور هڅولي دي.

معذو بابا د خپل وخت خان هم و، چې د هېواد په شمالي برخو(پروان – کاپیسا) کې یې ډېرې ځمکې درلودې او په تګاب کې یې هم ډېره ځمکه اباده کړې وه. نوموړی د خپل استعداد او شخصیت له امله د تګاب د خلکو مشر و، چې د تګاب کوهستان او په مجموع کې د کاپیسا مالیات به یې ټولول او حکومت ته به یې سپارل[1].

د تاریخي سرچینو له مخې د معذو بابا او د همغه وخت د حکومتي کسانو ترمنځ د مالیاتو د را ټولولو په سر نښتې هم رامنځته شوي دي. په دې اړه سید قاسم رښتیا لیکلي دي: « امیر دوست محمد خان د خپل حکومت د ټینګښت له پاره یو شمېر سیمو کې لښکر کشي وکړه او هلته یې خپل مخالفان وټکول ، چې له هغو سیمو څخه په کوهستان کې سید بابا قشقاري، نورک شکردره یي، زمان خان استالفي او په تګاب کې د امیر د مخالفینو مشر معاذ الله خان و، چې د تګاب جنګ د معاذ الله خان په مشرۍ ډېره ادامه پیدا کړه او امیر دوست محمد خان زیات شمېر عسکر د نواب جبار خان په مشرۍ ولېږل، چې معاذ الله خان ورته ماته ورکړه. له همدې امله پخپله امیر دوست محمد خان د تګاب په لور پاملرنه وکړه، معاذ الله خان ته یې یوه سخته ماته ورکړه او ژوندی یې ونیوه چې د حاجي خان په شفاعت ورته ښښنه وشوه باقي مالیات

[1] مدیر صیب امین الله خان د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړی او د تګاب د خانانو د کلي اوسیدونکی.

یې امیر دوست محمد خان ته وسپارل »«۳: ۶۷».

د ملي اتل غازي محمد عثمان د کورنۍ د غړو په وینا معذو بابا څکه د هغه وخت حکومت ته مالیات نه سپارل چې خلک د محمد زیانو له ظلم او ستم څخه ډېر په تنګ و او هر یو یې په یو ولایت کې یو پاچا و د مرکزي حکومت اثرات نه لیدل کېدل، معاذ الله خا ن د مرستې پر ځای له دوی سره مخالفت کاوه.

امیر دوست محمد خان چې په لومړي امارت کې کابل ونیوه، د خپلو و رونو جرګه یې جوړه کړه هېواد یې په خپل منځ کې وویشه یعنې یو مرکزي حکومت په څو برخو وویشل شو «۱: ۳۱۲».

په تګاب کې د امیر دوست محمد خان پر وړاندې د معاذ الله خان د مخالفت په اړه د میرغلام محمد غبار د اثر څو کرښې را اخلو: « په ۱۸۴۶ م کال کې د تګاب خلکو د معاذ الله خان په مشرۍ او همدارنګه صاحبزاده جانان او صاحب زاده فتح خان، د امیر دوست محمد خان په ضد پاخون وکړ، چې معاذ الله خان د امیر دوست محمد خان د لښکر مشر نواب جبار خان ته ماته ورکړه، نو وزیر محمد اکبر خان د تګاب جنګ ته لاړ ، صاحب زاده یې ووژه مالیات یې دوباره معلوم کړل او وزیر محمد اکبر خان بېرته کابل ته وګرځېده» « ۹: ۵۷۶».

مخکې یادونه وشوه چې معذو بابا له پخوا څخه شتمني درلوده. نوموړی د تګاب په جنوبي برخه کې هستوګن شو او هلته یې ډېره ځمکه اباده کړې ده، چې وروسته د نوموړي له مرګ څخه د ده اولادونه هم د تګاب نورو برخو ته کوچېدلي دي او په تګاب کې یا د هېواد په کچه د نوموړي د کورنۍ غړي د خانانو په نوم یادیږي او د نوموړي له مرګ څخه وروسته، حکومت ته د مالیاتو سپارلو دنده د ده اولادونو تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره کوله.

د معذو بابا کورنۍ د هېواد په تاريخ، کې هم ځانګړي ځای لري چې غازي محمد عثمان خان او د نوموړي دوه ورونو د انګريزانو په جګړه کې او پاتې غړو يې د امان الله خان او نادر خان تر حکومت پورې د هيواد په مهمو مسايلو کې مهم رول لوبولی دی، چې د دې کتاب په وررستيو مخونو کې به ورته اشاره وکړو.

شاداد خان ساپی

د غازي محمد عثمان خان پلار شاداد خان نومېږي، چې نوموړی د خپل پلار په څېر خير ک او يو ملي شخص و. نوموړي مروجې ديني زده کړې هم کړې وې او د معذو بابا د کورنۍ فعاله ځوان و، چې د خپلو هلو ځلو او کوښښونو او ښو اړيکو په اساس يې ځانګړې شهرت درلوده او د تګاب د خلکو مشري به يې کوله.

شاداد خان د خپل ولس سره خواخوږي درلوده او له هغوی سره يې اقتصادي او هر اړخيزې مرستې کولې، نو ځکه ورڅخه خپل قوم راضي و او د تګاب او نجراب د خلکو فيصلې به يې کولې . نوموړي ته خپل د پلار له مرګ نه وروسته دنده سپارل شوې وه، چې د تګاب او نجراب د سيمو ماليات راټول کړي او مرکزي حکومت ته يې وسپاري.

شاداد خان يو جرګه مار سړی و، په تګاب کې يې لس لويې کلا ګانې درلودې او د تګاب، نجراب سر بېره د سروبي د ځينو سيمو مشري هم د نوموړي په غاړه وه.

د نوموړي د کورنۍ د غړو په وينا د نوموړي شهرت او ښې اړيکې او د حکومت سره د مالياتو په برخه کې مسوليت او پر نوموړي د ولس راټوليدل دا هغه عوامل و چې د تېزين د يو شمېر خانانو يا هغه مهال يو شمېر کسانو په زړونو کې حسد او کينه پيدا

کړه. دوی خپلې متې راونغاړلې، تر څو چې شاداد خان ووژني، اخر دغه خانان چې د تيزين د سيمې اوسيدونکي و پر ده بر لاسي شول چې د شاداد خان ساتونکی ابراهيم يې د نوموړي(شادادخان) د وژلو له پاره په ۴۰۰ افغانيو راضي کړ .

کله چې شاداد خان له مالياتو سره کابل ته وخوځيده، تيزين ته تر رسېدلو مخکې د خپل ساتونکي(ابراهيم) له خوا ووژل شو او ابراهيم(قاتل)په همدغه شپه بېرته د تګاب په لور وخوځيده دا چې د شپې تياره وه ابراهيم ناڅاپه په کنده کې وغورځېده او دواړه پښې يې ماتې شوې. کله چې د شاداد خان وروونه د نوموړي د مرګ له پېښې نه خبر شول، نو ابراهيم ته يې په همغه کنده کې دولس منه باروت خښ کړل او انفجار يې ورکړ، تر څو د هغه وجود هم ټوټې ټوټې شو او وروونو يې بيا د شاداد خان جنازه تګاب ته راوړه او په خپل پلرنۍ هديره کې خاورو ته وسپارل شو [۲].

د شاداد خان ساپی څخه داسې اولادونه پاتې شولو چې د انګريزانو په دويمه جګړه او د امير عبدالرحمن خان د واک پر مهال د نورستان په نېولو کې يې د هېواد په معاصر تاريخ کې ځانګړي بابونه جوړ کړي دي.

د غازي محمد عثمان د کورنۍ يو شمېر غړي د امير دوست محمد خان او شاداد خان تر منځ د مخالفت يادونې هم کوي، په تاريخي اثارو کې د دوی د مخالفت ښکاره عوامل نه ليدل کېږي، خو د امير مخالفينو هڅه کوله چې يو شمېر مشران د امير دوست محمد خان پر وړاندې را وپاروي . د کابل د حربي ښوونځي پخوانی استاد ډګروال غلام حيدر خان د هېواد د تاريخ ليکونکي غبار د اثر «افانستان در مسير تاريخ» په حواله وايي:« ملا غلام پوپلزی چې امير دوست محمد خان بندي کړی و له

(۲) ډګروال غلام حيدر خان د کابل د حربي ښوونځي پخوانی استاد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بندي خانې ښځه وتښتېده ، خو انګرېزانو ملاغلام له کابل ښځه د ښځې په چادرۍ کې په خره سپور تګاب ته ولېږه، تر څو شادا خان د امیر دوست محمد په ضد تحریک کړي».

د محمد عثمان خان ساپي ژوند لیک

د هېواد لوی مبارز غازي محمد عثمان خان ساپی پر کال ۱۸۳۹ م کې د کاپیسا ولایت د تګاب ولسوالۍ د ښکلې درې د احمدزیو د سیمې د خانانو په کلي کې زیږیدلی دی «۵: ۲».

نوموړی د شاداد خان زوی، د معاذ الله خان لمسی، د غازي پیرمحمد خان او غازي محمد شاه خان ورور دی. نوموړی یو ځوانمرده او روڼ انده زلمی و دنګه ونه او شنې سترګې یې درلودې، چې په ډېرو سیمو کې به د نوموړي د ښې ځوانۍ او د ښو اخلاقو ستاینه کېدله.

محمد عثمان خان په ۱۲۳۰ هـ ش کال «۱۸۵۱ م» کې د ۱۲ کلو په عمر و، چې د وګړو په منځ کې به کیناسته او د استعماري ځواکونو د ظلم او ستم خبرې به یې کولې کله چې په عمر ۲۲ کلن شو، نو په بېلابېلو سیمو (پروان او د کاپیسا شاو خوا سیمې) کې به ګرځېده او د ولس خلکو ته بې د انګریزانو د د ۱۸۳۸ – ۱۸۳۹ – ۱۸۴۲ کلونو ظلم او ستم روښانه کوه، تر څو خلک د انګریزي ښکیلاک پر وړاندې را وپاروي«۴: ۲۱۷».

محمد عثمان خان د خپل نیکه په خېر په شمالي او په تګاب کې د لوی ثروت خاوند و او په همدغو سیمو کې نوموړی د هغه مهال د حکومت او د سیمیزو جرګو د یومهم

شخص په توګه د امنیت په راوستو کې د خلکو او حکومت تر منځ د منازعاتو په حل کېدو کې مهم رول لوبوه . د نوموړي د ځوانی مستې او خوږې شپې وې چې یو ځل بیا انګریزي ښکیلاکګرو زموږ پاکه خاوره تر تهدید لاندې راوسته او د دویم ځل له پاره یې یرغل پیل کړ، چې په دې موده کې عثمان خان خپله ډېرۍ د ځوانمردۍ ساحل ته رسولې وه او د انګریز استعماري ځواکونو د یرغل وحشتناکه لړۍ د ګران هېواد افغانستان له جنوب او ختیځ لورې راخورې شوې، چې د امیر شیرعلي خان واکمني یې هم له زوال سره مخامخ کړه.

د غازي محمد عثمان خان ښځه اولادونه نه دي پاتې ،خو د هغه وروونو او د کورنیو پاتې غړو هم د افغانانو او انګریزانو په دویمه او دریېمه جګړه کې او د دې جګړو تر منځ چې کومې واکمنۍ رامنځته شوې دي دوی په کې فعاله ونډه درلودلې ده. کله د ځینو واکمنیو پر وړاندې په مخالفت کې واقع شوي دي او کله یې د دوی د ملاتړ په هدف هڅې کړې دي خو په ټوله کې د دوی د کورنۍ یو شمېر غړي د هېواد په معاصر تاریخ کې ځانګړي بابونه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد عثمان خان د جګړې لومړي ځرکونه

محمد عثمان خان ساپی په عمر ۲۴ کلن و، چې د هېواد په ختيځو برخو کې د افغانانو او انګريزانو تر منځ جګړې رواني وې . نوموړي د دې جګړې لپاره له خپلې سيمې(تګاب) څخه يو شمېر مبارزين وړي دي او هلته يې له انګريزانو سره سخته جګړه کړې ده.

د دې جګړې په اړه د ساپيانو په تاريخ کې ليکل شوي: « محمد عثمان خان ساپی چې له دغې شخړې څخه بريالی راستون شو نو د پيرنګي ښکيلاکي پوځونو په خلاف يې يو غښتلی هيوادنی ملي غورځنګ د يو شمېر ځوانانو په ملاتړ د تيارسی په حال کې ودراوه. ولې چې محمد عثمان ساپی په دې پوهه و، چې پيرنګيانو د ليونتوب جامې اغوستې، نو په دې ترڅ کې محمد عثمان توري او کريچونه تېره کول او په چټک ډول د کاپيسا ولايت او د پروان په سيمو کې کور په کور، کلي په کلي، دره په دره د ملي خپلواکي غوښتونکي ملي غورځنګ په ځوانانو وګرځېد او هغوی د پيرنګي ښکيلاک ګرو جګړې ته را وهڅول او ټول يې په يووالي د پرنګي مقابلې له پاره چمتو کړل. په دغه وخت کې د نجراب درې ساپيانو د تګاب درې ساپيانو د کاپيسا مرکز شاو خوا ساپيانو او د پروان ولايت د سيمو ملي ځوانانو د محمد عثمان خان د قومادې په انتظار ناست و او ځانونه يې د پيرنګيانو مقابلې ته چمتو کړي و»(۴: ۲۱۸).

کابل ته د روسيي پلاوي راتګ

د روسيې حکومت يو استازی د بريد جنرال ستاليتوف په مشرۍ کابل ته راولېږه، دا هغه مهال و چې د روسانو او انګريزانو تر منځ په سيمه کې سخته سيالی روانه وه او هندوستان د انګريزانو مستعمره وه او افغانستان د دوه سترو قوتونو په منځ کې واقع و، نو ځکه انګريزانو د افغانانو د واکمن «امير شيرعلي خان» څخه بار بار غوښتل تر څو خپل استازي افغانستان ته را واستوي او په افغانستان کې خپل سياسي کارونه پر مخ بوزي او په خپلو سياسي هڅو له دې ځای څخه د روسانو د راتګ مخنيوی وکړي.

د افغانستان د هغه مهال حکومت د انګريزانو د فريبونو څخه خبر تيا درلوده، نو ځکه په هېواد کې د انګريز نژاده استازي د اوسيدلو سره سخت مخالف و او افغاني واکمن هم

دا نه غوښتل، چې د روسانو سره کومه دوستي ټينګه کړي، مګر روسان لاس بري شول خپل استازی يې افغانستان ته راواستوه. د دغه استازي د راتګ په اړه تاريخپوه ښاغلي عطايي د ليکنې ځينې برخې په لنډيز سره را اخلو:« دغه پلاوی په ۱۸۷۸ م د جولای په ۲۲ مه کابل ته راغی. ستاليتوف امير ته يې د جنرال کوفمان ليک ورکړ او داسې يې څرګنده کړه چې دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

غواړي د افغانستان او د روسيې تر منځ د دوستي تړون وکړي او په دغه تړون کې د امير شيرعلي خان د ګران زوی عبدالله جان وليعهدي په رسميت وپېژني.

امير داسې وګڼله چې د دغه روسي هيئت له وجود څخه به د انګريزانو په مقابل کې ګټه واخلي، خو روسي هيئت افغانستان ته په در واغو واعدې ورکړې، چې هغې کې يوه دا وه: تزارې روسيه به د افغانستان سره مالي او نظامي کومک وکړي البته انګريزان د افغانستان او د روسي تر منځ د دې ټولو مذاکراتو او مکاتباتو څخه خبر و ځکه د هغوی مشهور جاسوس قاضي قادر د امير شيرعلي خان په دربار کې موجود و.

څرنګه چې روسانو ستاليتوف په چلبازی رالېږلی و او امير يې استعمال کړ دا د روسانو يوه ټکي وه ستاليتوف لا په کابل کې و، چې روسانو د برلين د کانګريس پريکړه لاسليک کړه، نو په پټه يې ليک او سړی په کابل کې جنرال ستاليتوف ته را واستوه او ورته يې وويل: له افغانستان څخه په چل را ووځه او د امير سره د هيڅ شي لاسليک ونه کړې.

پر امير انګريزي فشارونه و او روسيي هيئت له ده سره داسې واعده کړې وه، چې دوی به ډېرې لويې قوې د امير ملاتړ ته راواستوي. وروسته چې ستاليتوف له کابل څخه لاړ او انګريزانو د افغانستان په سرحدونو بريد وکړ، نو امير جنرال کوفمان ته خبر ورکړ هغه ورته په ځواب کې وويل د زيتون پاڼه په لاس کې ونيسه او انګريزانو ته مراجعه وکړه يعنې له انګريزانو سره سوله وکړه.

انګريزانو چې د افغانستان پر سرحدونو بريدونه وکړل امير شيرعلي خان د ناروغه فکر له امله ونشو کړای چې له ۵۱ زره روزل شوي مسلح، سواره پوځ څخه کار واخلي. نوموړي دا مناسبه وګڼله چې روسيې ته ورشي او هلته د ولسونو ويسرانو ته د انګريزانو

بريد رسوا کړي، خو روسانو داسې کوښښ کاوه چې روسيې ته د امير د ورتګ مخنيوی وکړي او جنرال کوفمان به ډاډ ورکاوه چې انګريزان به هيڅ کله په افغانستان بريد ونه کړي او د امير له خوا د التيماتم ځواب هم په ټاکل شوي وخت کې ونه رسيده او خپلو عسکرو ته يې امر وکړ چې د سرحد دروازې د انګريزانو پر وړاندې خلاصې پرېږدي تر دې چې يوه پريکړه وکړي.

امير په ۱۸۷۸ م کې د دسمبر په لسمه نېټه يو لوی دربار جوړ کړ، چې په دې دربار کې ډېر قومي مشران او ديني عالمان هم و او هغوی ته يې وويل چې زه مزار ته ځم، له هغه ځايه پترزبورک ته او بيا به زه له انګريزانو سره خپله کړنه وکړم. همدا و چې ۱۸۷۹ م د جنوري په مياشت کې مزار شريف ته ورسېده او د فبروری په ۲۱ مه د ۵۶ کلونو په عمر له دې دنيا څخه نا اوميده لاړ»«۸: ۱۱۱_۱۱۷».

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان ته د انګریزي پوځونو ننوتل

کابل ته د روسیي پلاوي راتګ، انګریزان ډېر په تشویش کړي و، نو انګریزانو پر افغانستان باندې یرغلونه پیل کړل بهانه یې دا وه چې د امیر شیرعلي خان لخوا د التیماتوم ځواب په ټاکلي وخت کې دوی ته ونه رسیده . انګریزانو له درې محاذونو څخه د کندهار، کرمې او خیبر څخه پر افغانستان خپل یرغل پیل کړ.

له دیره غازي خان له لارې څخه بولان، کوټه، چمن او قندهار ته را پورې وتل او د پېښور، جمرود، علي مسجد او ډکې نه د جلال اباد په لوري راغلل او د ربیمه ډله یې له کوهاټ نه د ټل په لاره پیوار، ځاځي ، میدان ، خوست او د لوګر په لوري یې نظامي حرکتونه پیل او درې واړو ډلو غوښتل، چې په یو وخت کې کابل ونیسي.

د قندهار د محاذ قوموندان جنرال دانیلډ ستورات و، دغه محاذ ۱۲ زره پوځیان درلودل، د کرمې محاذ۱۵ زره پوځیان درلودل، چې مشري د جنرال پیردریک رابرتس په غاړه وه او د خیبر محاذ مشری د جنرال سرساموېل براون په غاړه وه چې ۲۵زره پوځیان یې درلودل چې د انګریزي پوځ ټول شمیر شاو خوا ۶۰زرو ته رسېده.

په دې ترتیب د ۱۸۷۸م د نوامبر په ۲۱ انګریزانو خپل بریدونه پیل کړل. افغانستان ته په داخلیدو یې د پولو در وازې خلاصې ولیدې ځکه چې امیر شیر علي خان خپلو پوځونو ته د شاتګ امر کړی و او خلک د التیماتوم څخه خبر نه و . د انګریزانو بریدونه ناڅاپي و تر څو چې د هېواد د سیمو خلک پرې خبریدل انګریزانو په ټولو مهمو لارو کې ستراتیژیک او مهم ځایونه نیولي و«۹: ۶۱۶».

انګریزي پوځونو قندهار، ننګرهار او پکتیا ته د راتګ په لاره کې د افغانانو د سختو

مقاومتونو سره مخامخ شول ، ډېر ځاروي او عسکر یې تباه شول په جلال اباد او قندهار کې په عسکري چونیو کې کلابند پاتې شول. دې اوضاع انګریزانو ته څرګنده کړه چې په نظامي زور د افغانستان ساتل ناممکن دي. لار د لیتن او د هغه نظامي افسران د دې په ځای چې هندوکش ته ورسیږي د خپل ځان د خلاصون په فکر کې شول.

انګریزانو کیوناري په دې وګماره چې امیر محمد یعقوب خان سره د سولې خبرې وکړي، د افغانستان په ختیځو او جنوبي سرحدي ښارونو کې د انګریزانو د بریدونو څخه شپږ میاشتې تیرې شوې وې چې په ۱۸۷۹ م د می په ۲۶ مه د کابل سره د کیوناري اړیکه ټینګه شوه او امیر محمد یعقوب خان په خپله د ګندمک د معاهدې لاسلیک له پاره ګندمک ته لاړ. که څه هم د افغانستان خلکو نه غوښتل چې د انګریزانو سفیر دې کابل ته راشي خو امیر محمد یعقوب خان د می په ۲۶ مه د ګندمګ تړون له انګریزانو سره لاسلیک کړ«۹: ۶۱۹».

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګندمک تړون

کله چې انګریزان پوه شول، چې په زور سره د افغانستان په خاوره یو قدم پر مخ نه شي تلای ، نو مجبوره شول چې د خبرو له لارې خپل هدف تر لاسه کړي نو امیر محمد یعقوب خا ن ته یې د خبرو وړاندیز وکړ ، همغه و چې خپل اهداف یې په یو تړون کې راټول او په محمد یعقوب خان باندې یې لاس لیک کړل له دې لارې انګریزان خپلو موخو ته ورسېدل.

انګریزان په نړۍ کې سخت غچ اخیستونکی قوم دی ګندومک یې ځکه دغه تړون لپاره وټاکه چې نژدې ۴۰ کاله وړاندې د دوی ۱۷ زره عسکر همدلته له منځه تللي و او ویاړونه یې د ګندومک په سیمه کې د خاور سره خاورې شوي و«۸: ۱۲۳».

د تړون د لاسلیک پر وخت یو شمېر افسران او نظامي قوې هم ور سره وې. سرلیوس

کیوناري د نورو سیاسي کسانو سره هم حاضر و. دغه تړون د لاندې ما دو په بنا د انګریزانو او امیر محمد یعقوب خان او د هغه د متعلقاتو تر منځ د تلپاتې دوستۍ د ټینګښت په موخه لاسلیک شو.

د تړون مادې په لاندې ډول ذکر شوي دي:

۱ ـ له هغې ورځې څخه چې معاهده د دواړو اړخونو څخه تصدیق کېږي، د برطانیې د حکومت او د افغانستان امیر ، د هغه ځیناستو او نورو متعلقاتو تر منځ به دایمي سوله او دوستي بر قراره وي.

۲ ـ د افغانستان امیر او د هغه اتباع تعهد کوي، چې د معاهدې د تصدیق وروسته به ټولو هغه کسانو ته عمومي عفوه اعلانوي، چې د جنګ په دوران کې د انګلیس عسکرو په طرفدارۍ ولاړ و. دوی چې په هره درجه او مرتبه کې وي د مجازاتو څخه محفوظ دي. لکه سر دار ولي ، محمد خان لاتي او نور.

۳ د افغانستان امیر او د هغه اتباع ژمن دي چې د خارجي رابطې په برخه کې دې د برطانیې د حکومت د مشورې پابند وي او د افغانستان امیر حق نه لري چې د نورو هېوادونو سره روابط ټینګ کړي او د خارجي حملې په صورت کې به د انګلیس حکومت د امیر سره نظامي کومک کوي او څرنګه چې د انګلیس حکومت مناسبه ګڼله د دفاع په خاطر به پیسې او وسلې ورکوي. انګلیسي عسکر به د دفاع د کار د سرته رسېدو څخه وروسته د برطانیې قلمرو ته مراجعه کوي.

۴ـ د برطانیې د حکومت او عالیحضرت د نږدې ارتباط او هم د افغانستان سرحدونه د پردیو د تېریو څخه وساتي، نو د انګریز دولت لازمه ګڼله چې خپل دایمي نماینده افغانستان ته واستوي. او یو ټولګی عسکر ځان سره ولري د انګریز حکومت حق لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د ضرورت په وخت خپل استازي افغاني سرحداتو ته واستوي په مقابل کې د افغانستان امير حق لري خپل نماينده د هند ويسرى در بار ته او نورو هندي مقاماتو ته واستوي.

۵ د انګريز د نوماينده ګانو حفاظت به د افغانستان د امير او د هغه د اتباعو په غاړه وي او د انګليس حکومت به تعهد کوي، چې د دوی استازي به د افغانستان په کورنيو چارو کې لاس وهنه نه کوي.

۶ ـ د افغانستان امير او د هغه اتباع د خپل ځان او خپل ځای ناستو له خوا تعهد کوي، چې په افغانستان کې به د انګريزي نماينده ګانو او نورو کسانو سره چې د تجارت له پاره افغانستان ته تګ او راتګ کوي دوی سره ښه سلوک کوي او په شخصي معاملاتو کې به يې لاس وهنه نه کوي.

۷ ـ څرنګه چې تجارت د دواړو تر منځ په مسلسله توګه جريان لري د افغانستان امير تعهد کوي چې د تجارانو حفاظت او د تجارتي مالونو د عبور له پاره سهولتونه برابروي.د تجارت د ترقی تجارتي مالياتو او نورو په هکله به يو بيل قر ارداد د يو کال په اوږدو کې لاسليک کړي.

۸ ـ د تجارتي روابطو او د تګ راتګ د سهولت په خاطر دواړه لوري تعهد کوي چې د کرمې څخه تر کابله پورې د تلګراف يو خط د برطانيې په لګښت غځول کېږی او حفاظت به يې د افغانستان امير په لاس کې وي.

۹ ـ څرنګه چې د دواړو حکومتونو تر منځ د دې معاهدې له مخې دوستي بر قراره شوې ده. د برطانيې حکومت د قندهار او جلال اباد او هغه سيمې چې د برطانيې تر قبضې لاندې دي، بېرته يې سپاري، په استثنا د کرمې او پشين سيمې، چې د

برطانيې د حکومت د تسلط لاندې دي. اما دا تلسط به دايمې نه وي. د هغه ماليات به د داخلي پر داخت وروسته کال په کال د افغانستان امير ته سپارل کېږي.

د برطانيې حکومت د ميچنی او خيبر انتظام چې د جلال اباد او پېښور ترمنځ واقع دي په خپل لاس کې اخلي، او د هغو قبايلو د تګ او راتګ انتظام چې په دې دواړو سيمو کې قرار لري ، برطانيه يې په خپل لاس کې اخلي.

۱۰ ـ که چېرې د افغانستان امير وکولای شي، چې خپل بشپړ اقتدار ټينګ کړي او هم د دغه تړون شرايط په صاداقانه ډول مراعت کړي، نو د برطانيې حکومت به د کال ۶۰۰ زره کلدارې امير او د هغه ځای ناستو ته ورکوي«۹:۶۱۱».

امير محمد يعقوب خان لاسليک   د سر ليوس کيوناري لاسليک

د کيوناري راتګ کابل ته

د امير محمد يعقوب خان او د انګريزانو تر منځ د ګندمک تړون په پايله کې انګرېزانو د سياسي تدبير له لارې په کابل کې د خپل استازي د شتون د پاره لاره هواره کړه او هغه شېبو ته چې انګرېزان له پخوانه ستر ګې په لار و په ډېره اسانی سره ورسېدل.

انګرېزانو خپل سفير کيوناري چې د کابل خلک يې د کمناري په نوم يادوي، د ګندومک د تړون د څلورمې مادې په اساس د ۵۶۰ ساتونکي ګارد سره چې مشري يې د لفتنت همتن په غاړه وه کابل ته راغی او د امير محمد يعقوب خان د يوې عسکرې قطعې له خوا يې هر کلی وشو او په بالا حصار کې يې د امير محمد اعظم خان په قصر کې واړول« ۹ : ۶۲۰».

کله چې کيوناري کابل ته راغی د مکناټن په څبر يې د افغانستان د حکومت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاروکې لاس وهنه پیل کړه، تر هر څه د وړاندې یې د معاشاتو کار په لاس کې واخیست او داسې فکر یې کاوه چې افغانان به د نوموړي په دې عمل مات شي مګر د افغانانو غرور یې را وپاروه.

امیر محمد یعقوب خان په هرات کې خپل ورور محمد ایوب خان ته احوال ورکړ چې یو ډلګی عسکر را ولیږي، دغه عسکر د لارې په اوږدو کې ډېر ستړي او ستومانه و، بې پیسو او وږي هم و. دوی ته ویل شوي و چې معاش به ورته په کابل کې اجراشي. دغو عسکرو سپه سالار داود شاه خان ته مراجعه وکړه هغه ورته وویل چې اوس اختیار له کیوناري سره دی، هغه په بالاحصار کې دی هغه به یې تاسو ته اجرا کړي ، خو کیوناري ،چې د پخوا نه چل او فریب کاوه د دوی پر ورتګ ووېریده او فکر یې وکړ چې پر دوی(انګریزانو) د پاڅون کونکو برید پیل شو«۸: ۱۲۵».

د محمد عثمان خان ساپي خوب لیدل

کله چې انګریزي سفیر (کیوناري) د افغانستان په کورنیو چارو کې لاس وهنه پیل کړه، محمد عثمان خان ساپی د کیوناري په دې کړنو ډېر ځوربده او بل دا چې د ده ایمان او ضمیر دا نه منله چې د نوموړي د قوم پر سر دغلامی سیوری ولاړ وي، نو ځکه محمد عثمان خان به تل فکر مند ښکاربده تر څو د انګریزانو سره په کوم ډول جګړه پیل کړي.

یوه شپه چې محمد عثمان په خپله حجره کې د لرې سیمو میلمانه درلودل، د خوب کولو څخه یې مخکې د میلمنو سره د کیوناري په منفي کړنو بحث کاوه نو کله چې نوموړی ویده شو ، د شپې په نیمه برخه کې خوب وینی چې نوموړی (محمد عثمان خان)د کور په لور روان دی او هوا ټوله ګرد جنه ښکاري کله چې قدم اخلي په هرقدم سره ټکان خوري لکه څوک چې برق ونیسي کله چې په دروازه ورننوت ګوري چې خړې اوبه د کلا منځ ته د کلا د دیوالونو له تیرو څخه راوزي چې د کلا د لودیځ لوري دیوال راپر بوته او په ترتیب سره د کلا د برنډې او د کوټو دیوالونه راپرېوزي محمد عثمان خان لګیا دی د ډېرو لاندې د خپلې کورنی غړي را باسي بیا یو ځلي ټکان خوري چې پښې یې د ځمکې په تل نه لګېږي چې د کلا د ختیځ دیوال مخامخ برخه پر ده را پرېوزي چې نوموړی یوه چیغه وهي او له خوبه را ویښېږي.

نوموړی بېرته ویده شو د شپې په وروستی برخه کې بیا یو داسې خوب ویني چې محمد عثمان خان کله خپل باغ ته داخلیږي د باغ په مینځ کې د اور لمبې خپرې دي او هره اونه په اور کې رانغښتې ده د خپلې منګولې په خاورو ډګوي او په اور یې ور شیندي او وروسته یو تبر را اخلي له هرې ونې څخه اور په دغه تبر مړ کوي چې په دې وخت کې د نوموړي و رور سید محمد هم دلته شته دی، چې د ونې له سر څخه د واورې په شان د اور دوه غونډاري(توپ)را پریوزي د دواړو ورونو په کالیو نښلي بیا دواړه وروونه پر اسونو سپاره دي، سپینې جامې یې په تن دي او ډېر شمېر خلک د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی پسې روان دي، دوی له خپلو اسونو نه د خپل کلي   د چینارونو لاندې کوزېږي.
کله چې محمد عثمان خان ساپی ویښ شو درې ورځې یې روژه ونیوله د خلکو د رویاتو پر بنا د پورتني خوب تعبیر په لنډ دول داسې دی، چې انګریزانو زموږ پر هیواد برید وکړ، په ظلم او ستم یې لاس پورې کړ، د کابل تاریخي بالاحصاریي وران کړ د کابل په زړه کې جګړو زور واخیست   او د اسمایي په غره کې محمد عثمان خان او د نوموړي ورور (سید محمد خان)د شهادت جامونه وڅښل چې دوی یې له هغه ځا ی څخه په اسونو تګاب ته راوړل او د خپل کلي تر چنارونو لاندې خاورو ته وسپارل شول [۳].

[۳] مدیر امین الله خان د غازي محمدعثمان خان د کورنی غړی او د تګاب د خانانو د کلي اوسیدونکی.

په تګاب کې د محمد عثمان خان ساپي غونډه

د انګریزانو په زړه کې همدا هېله وه، چې افغانستان هم د هندوستان په څېر په خپله مستعمره کې شامل کړي خو افغان میړني او غېرتي قوم ته د انګریز یو قدم ایښودل په خپله خاوره کې د زغملو وړ نه و. په همدې اساس په یو شمېر کلیو، حجرو او جماتونو کې به اولسي خلکو د انګریزانو سره د جګړې په اړه په خپل منځ کې هم بحثونه کول.
محمد عثمان خان ساپی چې د خپل قوم مشر و لازمه یې وګڼله چې شاو خوا سیمو کې د علماو، سپین ږیرو، سردارانو او ځوانانو سره د جګړې په اړه یو پلان طرحه کړي . محمد عثمان خان د غونډې د ټاکل شوې نېټې نه دوه ورځې مخکې خپلو نفرو ته اسونه ورکړل چې تر څو د کاپیسا د یو شمېر سیمو، کوهستان، کوه صافي ، نجراب، بدراب ، اله سای او د لرې سیمو خلکو ته د راتګ پر مهال ستونزې نه وي . په ټاکل شوې نېټه غونډه پیل شوه چې په سر کې محمد عثمان خان وینا وکړه او د غونډې موخه یې ګډونوالو ته روښانه کړه او ویې ویل: « علما او سپین ږیري دي د ټولو سیمو په شمول د مجاهدینو یو عمومي مشر وټاکي تر څو د هغه په لارښونه جګړه وکړي».
له دې وروسته د غونډې د ګډونوالو له خوا محمد عثمان خان ساپی د عمومي مشر په توګه وټاکل شو او ټولو خلکو ژمنه وکړه چې د مرګ تر سلګۍ پورې به هم د ده تر مشرۍ لاندې په دې جګړه کې برخه اخلي.
په همدې غونډه کې علماو او مشرانو له خوا د وخت د لویو فرعونیانو او د سکندر او چنګیز د ظلمونو یادونه هم وشوه او د هغوی د هلاکت تصویرونه یې روښانه کړل او وروسته محمد عثمان خان خپل ولس ته وعده ورکړه چې کله دې له تګاب څخه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنګ په هدف حرکت کوي تر خو چې یې انګریزان له افغانستان څخه شړلي نه وي او یا دی شهید شوی نه وي تر هغه به د تګاب په لور نه راګرځي(۵).

د محمد عثمان خان په مشرۍ د ملي غورځنګ جوړېدل

مخکې یادونه وشوه چې انګریزانو د افغانستان د حکومت په کورنیو چارو کې لاسوهنه پیل کړه، دا اوازې د خلکو منځ ته هم رسېدلې وې ، نو د دوی په دې کړنو محمد عثمان خان ساپی هم ځورېده ځکه یې د ملي پاڅون د جوړېدو پرېکړه وکړه. د کاپیسا ولایت په لویو سیمو وګرځېده، د تګاب، نجراب، محمود راقي، کوه ساپی د اوسنۍ کاپیسا، پروان او پنجشیر له سردرو څخه یې یو ملي لښکر جوړ کړ. محمد عثمان خان ساپي لومړی په خپلو سیمو کې د انګریزانو د جګړې له پاره لیکې منظمې کړې بیا کابل او یو شمېر نورو لویو سیمو ته لاړ هلته یې د نورو ولایتونو او سیمو له غازیانو سره خبرې وکړې او د بالاحصار د جګړې په اړه یې هم د نورو سیمو له مشرانو سره مشوره وکړه.

غازي محمد عثمان د جرائت او ځوانمردي له امله د انګریزانو په دویمه جګړه کې د ټولو غازیانو له خو مشر ټاکل شوی دی، چې د کابل په شیرپور او اسمایي جګړه کې په لومړي سنګر کې د انګریزانو سره جنګیدلی دی.په دې جګړه کې د افغانانو سره توري وې او ځینې پخوانی اوږده ټوپک هم و، خو انګریزان د وسلو له پلوه پوره سنبال و(۶).

(۵)مدیر امین الله خان د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړی او د تګاب د خانانو د کلي اوسیدونکی.
(۶) ډګروال غلام حیدرخان د کابل د حربي ښونځي پخوانی استاد.

د بالا حصار جګړه او غازي محمد عثمان خان

انګریزانو د کابل واکمنۍ خپله ګټله او کیوناري له نورو انګریزانو سره د افغانانو په کورنیو چارو کې لاسوهنې ډېرې کړې وې ، نو محمد عثمان خان د نورو غازیانو په څېر په تګاب کې د ځوانانو په ملاتړ یو غښتلی ازادي غوښتونکی غورځنګ، د تیارسی په حال کې د انګریزانو په مقابل کې درولی و د دوی وسلې توري او چړې وې.

محمد عثمان خان په دغه وخت کې د دې ځای د روایاتو له مخې د پنځه(۵) تنو ساپیانو سره د پنج شنبې په ورځ سهار وختي د تګاب له درې څخه یې مخ په کابل حرکت وکړ او د کوه ساپی په غرونو واوښتل، چې د لارې په اوږدو کې د کوه ساپی ځوانان هم ور سره ملګري شول. کله چې کابل ته ورسېدل، نو هلته یې د محمد جان خان وردګ او ملا مشک عالم سره پریکړه وکړه چې د سپټمبر په دریمه نیټه به سهار وختی په بالا حصار باندې د ازادۍ لښکرې خپل بریدونه کوي.

محمد عثمان خان ساپی له هغه ځایه بېرته سروبي ته را وګرځېده ، د شپې په تیاره کې له کوه ساپی څخه یې ځان تګاب ته ورسوه. هلته یې لښکرې را غونډې کړې چې د نجراب د درې مبارز ځوانان هم ور سره ملګري شول، بیا د کوه ساپی د غرونو د لارې د چړو، تورو او ټوپکو په لاس مخامخ د کابل په لور روان شول چې د دې ملي غورځنګ مشري محمد عثمان ساپي کوله.

دغه لښکرې د ټاکل شوې نېټې د جګړې په هدف د شپې په تیاره کې له کوه ساپي څخه کابل ته ورسېدې. د سپټمبر دویمه ورځ وه چې د هېواد ننګیالي زامن د محمد عثمان خان په لار ښونه، د سهار سترګه لا نه وختلې، چې د کوه ساپی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غره را واوښتل او د کابل په سیمه باندې راښکته شول. د سپتمبر په دریمه په بالاحصار یې جګړه پیل کړه. له دغه لښکر څخه د مجاهدینو یو مشر پیرمحمد ساپي پر بالاحصار وروخوت او توده جګړه پیل شوه . پیرمحمد خان ساپی باندې کیوناری ډزې وکړې او نومړی په دې جګړه کې ټپي شو. پیرمحمد خان ساپی وویل :« زما د ټپي کېدو څخه څوک مه خبروئ چې د مجاهدینو روحیه کمزورې نه شي».

د نومړي له زخم څخه وینې څڅېدې، چې محمد عثمان خان ساپی او محمد شاه خان ساپی لښکرې را ورسېدې ، ګوري چې پیرمحمد خان سخت ټپي پروت دی محمد عثمان خان او محمد شاه خان خپل ورور پیر محمد خان ته داسې وویل: « وروره ته ټپی شوی یې، موږ به تر هغې تا له دې ځایه څخه پورته نه کړو تر څو چې موږ ټول انګریزان له بالاحصار څخه ورک کړي نه وي او ستا غچ مو اخیستی نه وي».

د سپتمبر په دریمه نېټه سهار وختي د خپل لښکر سره پر بالاحصار ور وخوت، درنه او سخته جګړه پیل شوه، چې د توپونو او د ډزو انګازې په ټول کابل کې خپرېدې ، د محمد عثمان خان لښکرې په چټکی سره بې له کوم ځنډ څخه مخامخ د پټنګانو غوندې پر بالاحصار ګهیځ په اونیمو بجو د دربیو غونډونو له خوا د خپلواکی له مبارزینو سره یو ځای یو منظم برید په بالاحصار پیل کړ.

افغاني مبارزینو لومړی پلا، د اسونو اخورونه مات او اسونه یې تیت او پرک کړل، په دې وخت کې یوې ډلې شیر پورته منډه واخیسته او له خپلو وسلو سره بېرته واپس راغلل پر بالاحصار ور وختل او منظمه جګړه پیل شوه. ملي مبارزینو د انګریزانو د سفیر(کیوناري) هستوګنځی کلابند کړ، د همدې ورځې په اوږدو کې محمد عثمان

خان او افغاني مبارزین د ودانی سر ته وختل او له هغه ځایه یې ودانی ته اور واچوه. دا مهال امیر محمد یعقوب خان ډېر په ډار کې ولوېده او تورن جنرال داود شاه خان یې د خپل ولیعهد (ځای ناستي) او یو څو نورو کسانو سره د جګړې د مخنیوي له پاره مبارزینو ته ور ولېږل، چې د جګړې څخه لاس واخلي خو ملي مبارزینو په ډېر قهر سره پر داود شاه خان باندې د توري ګزار وکړ، داود شاه خان له اس څخه را ولوید، سخت ټپي شو او نورو استازو د خلکو د ملي غورځنګ د طوفان د خطرناکو څپو څخه په ګرد او دوړو کې خپل ځانونه په تیښته بریالي کړل.

په دې ورځ په انګریزانو باندې د ورځې له لسو بجو نه تر دریمو بجو پورې ډېر بد حالت و، د شپې د اته بجو نه تر نهو بجو پورې د ملي خپلواکی ځوانانو او د ښکیلاک ګرو لښکرو تر منځ ډزې روانې وې او وروسته دواړه خواوې د خپلو ټپیانو او وژل شو کسانو په ټولولو کې وې،چې تیاره خپره شوه.

په دغه تاریخي ورځ بالاحصار کې میشت انګریزان ټول له مینځه تللي و، د مړو لټولو دا بله ورځ ۱۸۷۹ م د سپتمبر په څلورمه نېټه د ځینو سوځېدلو انګریزانو مړي پیدا شول، خو کیوناري په کې چا نه پېژنده . له دې پېښې وروسته انګریزانو د دربیو لارو څخه په افغانستان برید پیل کړ او غازي محمد عثمان خان د نجراب، د ده بالي، د پروان، محمود راقي، کوهستان، تګاب ، کوه ساپي او سید خیلو په سیمو وګرځېده د ځوانانو سره یې ولیدل او دوباره د جګړې په هدف یې خپلې تیارې ونیولې او له دې سیمو څخه بېرته تګاب ته لاړ«۴: ۲۲۰».

په دې جګړه کې له کیوناري سره د سفارت ۱۳۳غړي هم وژل شوي دي«۸: ۱۲۶».

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنرال رابرټس د کابل په لور

غازي محمد عثمان خان چې د نورو افغاني مبارزینو په ملتیا انګریزي سفارت له منځه یوړ، نو افغاني واکمن امیر محمد یعقوب خان د دغې پېښې په اړه یو لیک ولیکه، چې د همدې موضوع په اړه ښاغلي غبار لیکلي دي: «کله چې انګریزي سفارت په کابل کې د هلاکت په سیند لاهو شو، نو امیر محمد یعقوب خان د یو لیک په ترځ کې د دغه سفارت د تبا کېدو خبر جنرال فرید ریک رابرټس ته ورکړه او ویې لیکل چې په کابل کې عمومي انقلاب دی، زه په خپل قصر کې کلابند یم. د دې خبر په اورېدو سره د لندن څخه لارد لیټن ته تلګراف وشو او ویې ویل چې ملکه ستاسو په ټولو اقداماتو کې د سفارت د انتقام او د انګلیس د شرف او عزت د اعادې په خاطر له تاسو سره مرسته کوي«۹: ۶۲۱».

لارد لیټن رابرټس ته د کابل په لوري د حرکت امر ورکړ، او داسې نشرات یې کول، چې موږ کابل ته د امیر محمد یعقوب خان د حکومت د استحکام له پاره ځو او د سفارت له قاتلینو څخه انتقام اخلو، خو د نورو خلکو سره هیڅ کار نه لرو.

جنرال رابرټس له پوځ سره د شتر ګردن په سیمه کې د یو تصادم نه وروسته لوګر ته داخل شو، د ولسي خلکو سخت بریدونه یې ولیدل، خو کابل ته نژدې شول. په چهار آسیاب، سنګ نوشته کې د سختو مقاماتونو څخه وروسته بن حصار ته او له هغه ځایه کابل ته داخل شول . خپله اردو یې په تپه مرنجان کې ځای پر ځای کړه او په لوړو نقطو کې یې توپونه نصب کړل، بالاحصار او نور ځایونه یې وسوځول. په ظلم ، تېري او د کابل ولس په ازارولو او شهادت یې لاس پورې کړ«۹: ۶۲۳».

همدا ډول د انګریزانو یو شمېر نورو لښکرو د هېواد په جنوب او ختیځ کې یو شمېر سیمې ونیولې. انګریزانو په اول د دسمبر، امیر محمد یعقوب خان د انګریزي پوځ له یوې قوي ډلې سره هندوستان ته ولېږه، له دېنه یوه اونۍ وروسته یې سردار یحیی خان ، زکریا خان او وزیر محمد شاه خان هم هندوستان ته بندیان ولېږل او مستوفي حبیب الله خان یې ځکه جلا وطن نه کړ، چې هغه به په افغانستان کې له انګریزانو سره مرسته وکړي«۱۰: ۸۷۹».

ولسي پاڅون (د ۱۸۷۹م، دسمبر)

افغانانو چې په کابل کې د انګریزانو ظلم او ستم ولیده، چې خلک یې وژل ، زورول او بې کوره یې کول او هم یې د کابل تاریخي ځایونه ورانول او ورځ په ورځ د دغه ظلم لمن لاپسې پراخېده، نو ولس نور دغه ظلمونه نه شول زغملی، نو د وسلو او تورو د لارې یې عملاً مبارزه پیل کړه.

کله چې انګریزان کابل ته ننوتل، پنځه پنځوس ورځې تېرې شوې وې ، افغان ولس ته روښانه شوه چې انګریزانو د افغانستان امیر (محمد یعقوب خان) هندوستان ولېږه او دوی د کابل په ښکلي ښار کې اور بل کړی، نو د افغانستان غیرتي او مجاهد ولس یو ځل بیا جګړې ته تیار شول. په هر ځای کې مجاهدینو خپل مشران وټاکل، د کابل، کوهدامن او د کوهستان مجاهدینو د محمد کریم خان، غلام قادرخان او میربچه کوهدامني په مشرۍ، د پغمان مجاهدین د پرویز شاه خان په مشرۍ ، د تګاب او نجراب مجاهدین د غازي محمد عثمان او د هغه ورور محمد شاه خان تر مشرۍ لاندې، د لوګر مجاهدین د غلام حیدر خان چرخي، د میدان وردګ

مجاهدین د غازي محمد جان خان تر مشرۍ لاندې د غزني او زابل مجاهدین د ملادین محمد (ملا مشک عالم) تر مشرۍ لاندې، د هرات مجاهدین د ایوب خان او حفیظ الله خان تر مشرۍ لاندې د جلال اباد مجاهدین د د عصمت الله خان او حفیظ الله خان تر مشرۍ لاندې «۶۲۵:۹».

د یادو سیمو مجاهدین د انګریزانو د ویستلو په هدف مبارزې ته تیار و، چې دوی په ټاکل شوې نېټه د انګریزانو سره په جګړه لاس پورې کړ، په مرکز او یو شمېر نورو سیمو کې د انګریزانو پر وړاندې عملاً مبارزه پیل کړه او انګریزانو هم عملاً ولیده چې د دې هېواد نېول او پر افغانانو حکومت کول اسانه کار نه دی او مجاهدین تر هغې وجنګیدل تر څو چې یې انګریزان اړ ایستل چې د افغانستان له خاورې څخه د ماتې په حالت ووځي. بیا هم انګریزانو هڅه کړې چې د خپلو سیاسي هڅو د لارې په دې هېواد کې خپلو یو شمېر موخو ته ورسېږي.

له غازي محمد عثمان خان ساپي څخه د انګریزانو غوښتنه

انګریزانو خپل استازي د سرفراز خان په امر او لارښونه، چې نوموړي(سرفراز خان) د غازي محمد عثمان خان له کورنۍ سره د دوستۍ اړیکې درلودې. سرفراز خان انګریزانو ته ویلي و چې د تګاب خلک زموږ دوستان دي او هغوی به له تاسو سره مرسته وکړي. دغه استازو د تګاب له خلکو او محمد عثمان څخه غوښتنه درلوده چې د انګریزانو پر وړاندې له مبارزې لاس واخلي.

د ساپیانو په تاریخ کې دې موضوع ته هم اشاره شوې ده: « انګریزانو سرفراز خان نومي سړي ته، درې لکه روپۍ ورکړې، چې دا سړی د غازي محمد عثمان خان د خپلوانو څخه و، چې پیسې محمد عثمان خان ساپی ته ورکړي او هغه له جګړې لاس واخلي. محمد عثمان خان ساپی او د ده ورور محمد شاه خان ساپی د ازادۍ د لارې ټول مبارزین را ټول کړل او د انګریزانو د پیسو دوکه یې ورته څرګنده کړه»«۴: ۲۲۲».

د غازي محمد عثمان د کورنۍ غړی ډګروال غلام حیدر خان وایي : « چې سرفراز خان د غازي محمد عثمان خان ماما له انګریزانو څخه پېسې راوړې وې، تر څو غازي محمد عثمان په افغانستان کې د انګریزانو سره مخالفت ونه کړي».

کله چې محمد عثمان خان، د انګریزانو او سرفراز خان په هدف خبر شو له ډېره قهره یې په خپل ماما د سوک وار وکړ چې د خولې ژامه یې ماته شوه او د پیسو سره یې بېرته انګریزانو ته ولېږه او څو تنه یې هم ووژل او هغوی ته یې داسې خبر ولېږه، چې د افغانستان په هر ګوټ کې ستاسو د اوسېدو سره مخالف یم او د لوی خدای (ج)په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرسته په ستاسي ښکیلاکګر پوځ د تورې په زور له افغانستان څخه وباسم.

د انګریزانو قواوې په نغلو کې ولاړې وې او غازي محمد عثمان خان هم د خپلو مبارزینو سره ورغی او انګریزانو د نغلو او غیبي بابا د سیمو په منځ کې سنګر نیولی و، چې محمد عثمان خان او د ده مبارزینو په ډېره زړورتیا سره جنګ شروع کړ او جګړې یو سخت حالت غوره کړ ځکه د ملي مبارزینو څخه انګریزان په دومره ویره کې شول چې ځانونه یې، د سیند اوبو ته واچول او مړه شول، ځینې انګریزان د غازي محمد عثمان خان د تورې له امله ووژل شول. همدا ډول په دې جګړه کې د سروبي خلکو د محمد عثمان خان په امر او لارښونه چې د ده خپلوان و د نغلو د لارې پر انګریزانو برید وکړ او ټول انګریزان یې له منځه یوړل. له دې وروسته غازي محمد عثمان د تګاب، نجراب او د سروبي مجاهدینو سره یو ځای د تیزین سیمې ته داخل شو او هغه کسان چې د انګریزانو ملا تړي و، هغوی یې ارامه کړل د خپلو توریالیو مبارزینو سره یو ځای د تنګي د غار د لارې کابل ته لاړ[7].

(۷) ډګروال غلام حیدرخان د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړی او د کابل د حربي ښوونځي پخوانی استاد.

غازي محمد عثمان خان د شېرپور په جګړه کې

غازي محمد عثمان د یو شمېر نورو افغاني مبارزینو سره یو ځای کابل ته ورسېده او په کابل کې د شیر پور په انګریزانو یې برید پیل کړ، چې انګریزانو د شیرپور په چونېو کې اړولې و، مګر د مجاهدینو د وسلو د نشتوالي له کبله د شیر پور چونۍ نیول ګران و. د هېواد زړورو غازیانو مخامخ د تورو او چړو څخه په استفاده په شیر پور حمله وکړه.

محمد عثمان خان د ۱۲۹۶ هـ ق د روژې په (۱۶) مه، چې د ۱۸۷۹ م د سپتمبر د دریمې نېټې سره سمون لري د دغه بریالۍ جګړې وروسته بیا د انګریزانو مقابلې له پاره ده د خپلې سیمې د ځوانانو په ملاتړ تیاری ونیوه، چې د تګاب د درې ساپیانو او د کوه ساپي سیمې د محمود راقي، د سید خیلو، پروان پنجشیر ځوانانو ور سره ملګري وو، چې په ۱۸۷۹ م کې د دسمبر په یولسمه نېټه له تګاب څخه را وخوځېده او د نورو سیمو ننګیالي ځوانان په ټاکل شوي وخت د لارې په اوږدو کې سره یو ځای شول.

دغه د ازادۍ حرکت څخه چې د انګریزانو جنرال مکفرسن خبر شو، چې زمریالی غازي محمد عثمان خان ساپی د یو لوی زورور لښکر سره د کابل پر لور روان دی، نو د ده پر زړه د ډېرې ویرې نه د تبې په څېر لړزه راغله، جنرال مکفرسن ډېر زړه نازړه د محمد عثمان خان ساپي سره په جګړه لاس پورې کړ.

عثمان خان ساپي د میکفرسن لښکرې د یو څه مجاهدینو ځوانانو سره په جګړه بوختې ساتلې وې چې په زرګونو ملي ازادي غوښتونکو ځلمیانو د غازي محمد عثمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان په مشرۍ د دسمبر په ۱۲ مستقيماً د کابل پر شيرپور را وخوځېدل او د خير خانې د لور نه را روان شول، دا چې برطانوي ښکيلاکګرو لښکرو د کابل کلکې مهمې مورچې نيولې وې، په دې ويره کې شول چې د دښمن دغه حرکت يو تکتيکي حرکت دی، نه ويل کېږي چې زموږ يو شمېر قواوې به په دزو کې مصروفې وساتي او نورې قواوې به د شير پور چونۍ ونيسي، ځکه د شير پور قومندانۍ د انګريزانو قومندان رابرټس په غاړه واخيسته، د دسمبر په ۱۲ مه د غازي محمد عثمان خان ساپی قواوې شيرپورته رانژدې شوې په دې ځای کې يو غږ اوچت شو، چې غازي محمد عثمان خان ساپي لښکرې د شيرپور په در وازه مخامخ را روانې دي.

په دې وخت کې امپرياليستي ښکيلاکګرو پوستې چې د چونۍ په شاو خوا کې پرتې وې ځينې يې له کوم مقاومت څخه پرته چونۍ ته وتښتيدل. د دوی د تيښتې عامل دا و چې پخوا انګرېزانو ته د سپتمبر ۱۸۷۹ م د تاريخي ورځې جګړ ه کې په پوره ډول څرګنده او جوته شوې وه چې غازي محمد عثمان خان ساپی د انګريزانو کلک دوښمن دی او د خلاصېدو چانس ور څخه په هيڅ ډول نشته، چې پرنګي عسکر يې په جګړه کې په مخ ورشي بې له سر څخه يې بل ځای په توره نه پرېکوي . په دغه وخت کې انګريزانو د غازي محمد عثمان ساپی په وژلو پسې ډېر جاسوسان واچول.

د غازي محمد عثمان خان ساپي د ملي حرکت لښکرې چې په خير خانه مېنه راوښتلې، په دې ترڅ کې محمد عثمان خان او د ده ورور محمد شاه خان ساپی د ازادۍ د لار ټول ملي مبارزين را غونډ کړل او د انګريزانو د پيسو دوکه يې ورته په ډاګه کړه.

غازي محمد عثمان خان د خېر خانې نه په شير پور حمله وکړه او خورا سخته جګړه پيل شوه هر څومره چې انقلابي مبارزينو زيار وويست د لوديځ له خوا د شير پور په چونۍ بريالي نه شول او ډېره تو ده جګړه روانه وه چې محمد عثمان خان سم له واره د خير خانې مېنې د خواجه بغرا په کلي کې يوه جرګه جوړه کړه، په جرګه کې د ملي مبارزينو څخه ميربچه خان، جلندر خان، سمدره يی، برزه خان، سمندره يي فتح خان باياني، محمد شاه خان ساپی د محمد عثمان خان ورور، سرور چاريکاري ، شېر د وريش خان، باقشقاري، محمد شاه خان کالونګه، محمد اعظم خان باياني او عبدالواسيع باياني ټولو ګډون وکړ او د جرګې په پای کې دا رنګه پريکړه وشوه چې د هېواد ملي مبارزين دې په دوه برخو وويشل شي، چې يوه برخه دې د شير پور په چونۍ ورشي او چونۍ دې د اور لا ندې ونيسي، دويمه برخه دې د خواجه بغرا د کلي څخه خواجه رواش کلا بند کړي، او ځانونه دې د بي بي مهرو غونډۍ ته ورسوي او د هغه لورې څخه دې د شير پور انګريزې قواوې تر اور لاندې راولي. د جرګې په پای کې د مبارزينو له خوا د دې دواړو محاذونو عمومي قومندان غازي محمد عثمان خان وټاکل شو نور ځوانانو په ډېره چټکی سره خپل ځانونه ټاکلو ځايونو ته ورسول او ټينګې مورچې يې ونيولې.

د لوديځ له خوا د مخه جګړه روانه وه، چې د بي بي مهرو غونډۍ ځوانانو ته دا امر د محمد عثمان خان له خوا ورکړل شو، جګړه دومره زياته سخته شوه چې د کابل فضا تورو لوګيو نيولې وه او دوړې تر اسمانه پورې پورته کېدلې هغه ملي مبارزينو چې جنرال مکفرسن انګريزي قواوې په جګړو کې بوختې ساتلې وې، د محمد عثمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان د لښکرو تر شا يې جګړه رواڼه او د محمد عثمان خان لښکرې يې په منځ کې ايسارې کړې په دې ځای کې توده جګړه روانه وه چې د مير بچه خان په مشرۍ يو لوی ټولګی ځوانان د جګړې ډګر ته را ورسېدل او يوه ګړۍ لا تېره نه وه چې د شېر پور مخې ته د وينو ډنډونه جوړ شول.

د پرنګيانو د مړو ډېرې جوړ شوې په دغه وخت عثمان خان ساپی پرله پسې په مبارزينو نارې وهلې او قومانده يې ورکوله چې مخ پر وړاندې حرکت کوئ. دا ورځ په کابل کې ډېره سره او تو ده ورځ وه چې د توپونو او ماشينګړو غړمبار جوړ و، او د جګړې کرې ورا په ورا راتنګېدله د ښکيلاکګرو لښکرو برچې په خپلو ټوپکونو نصب وې، مګر د خپلواکۍ مبارزينو تبرګې، چړې او تورې دې جنګ ته د ځان سره د پرنګيانو پر وړاندې راوړې وې، جګړه نېغه لاس پر لاس ونښته او خورا زيات انګريزان يې ټوټې ټوټې کړل، جنرال مکفرسن د خپلو قواو د خلاصون لاره وموندله په تېښته بريالی شو، او چونۍ ته يې ځان ور ورساوه، خو په پای کې جنرال رابرتس انګريزي افغاني سردارانو کلا بند کړ. په همدې ډول ټول انګريزي عسکر يې په چونيو کې ور غونډ کړل او د شير پور چونۍ يې تر کلا بندۍ لاندې ونيوله»«۴: ۲۲۰-۲۲۳».

ښاغلي غبار ليکلي: « وروسته له هغې چې ملي قواو خپل دوښمن ته ماته ورکړه او هغو يې په شيرپور چونيو کې ځای پر ځای کړل، ملي لښکرې د کابل په ښار کې داخلي شوې، د تره خيلو خلکو تپه مرنجان او د لوګر خلکو د سپه سالار غلام حيدرخان چرخي په مشرۍ د بالا حصار مرکز ونيوه، تحت شاه او د شېر پور دروازه يې مستحکمه کړه او همدارنګه د ملامشک عالم او د جنرال محمد جان خان په لاس کې هم د کابل ښار و او جنرال رابرتس يې د لېوه په څېر د شير پور په قفس کې ملي

ځواکونو بندي کړو»«۹: ۶۵۴».

کله چې غازي محمد عثمان خان د خبر خانې د خواجه بغرا په کلي کې د مجاهدينو عمومي مشر وټاکل شو نو غازي محمد عثمان خان داسې فيصله وکړه چې د تګاب، نجراب، کوهستان، يعنې د کاپيسا، پروان، پنجشير او د کابل مجاهدين دې له ما سره په اول خط کې حمله وکړي، د لوديځو او جنوبي سيمو مجاهدين دې د جنرال محمد جان خان وردګ او ملامشک عالم په مشرۍ په دويم خط حمله وکړي(۸).

په آسمايي غره کې د غازي محمد عثمان خان جګړه

د افغانانو لوی مبارز غازي محمد عثمان ساپي د شېرپور له جګړې څخه وروسته د آسمايي پر غره حمله وکړه چې دا يوه مهمه څوکه او په دې څوکو کې انګريزانو توپونه نصب کړي و، چې د کابل ټول ښار کې مجاهدين ترې ګرځيدی نه شول څرنګه چې مجاهاين د آسمايي د غره د پرنګيانو څخه ډېر تنګ و، نو محمد عثمان خان په ډېر قهر له دوی څخه د خپلو لښکرو د وينو په توېولو دا غر ونېوه.

ښاغلي عبدالمالک د دې جګړې په اړه ليکلي: « آسمايي غر د کابل ښار په منځ کې پروت دی، دا غر په ۱۲۹۶ هـ ق چې د ۱۸۷۹ م سره سمون لري، د انګريزي قواوو په لاس کې و، محمد عثمان خان د شېر پور په جګړه بوخت او په همدې ډول ملامشک عالم او غازي محمد جان خان وردګ لښکرو په آسمايي غره باندې يرغل ور وړ او توده جګړه يې پيل کړه. دوی تر هغه وخته پورې بريالي و، چې محمد عثمان خان په شېر پور کې ستر بريالیتوب تر لاسه کړ او بيا محمد عثمان خان د آسمايي غره خوا ته مخه وکړه.

(۸) ډګروال غلام حيد خان د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړی او د کابل د حربي ښوونځي پخوانی استاد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غازي محمد عثمان خان ساپی په سملاسي ډول خپلې قواوې منظمې او هر ټولي ته يې مورچلې وټاکلې په ۱۸۷۹م کې د دسمبر په خوارلسمه نېټه محمد عثمان خان د هېواد د ملي خپلواکۍ د غورځنگ سرښندونکو ته قومانده ورکړه چې مخ پر وړاندې لاړ شي، د آسمايي د غره مبار زين په خورا زړور توب د آسمايي غره ته ور وختل چې تر دغې وخته پورې د ښکيلاکگرو په لاس کې و.

محمد عثمان خان توره له تېکې څخه را ويستله او په لاس کې يې وه، چې د جگړې پيل کې ده د يو انگريز په کوپړۍ وار و کړ او دوه ټوټې يې کړه او د سختې جگړې وروسته يې د آسمايي غر ونبوه او دغه انگريزي لښکرې چې د آسمايي د غره په څوکه کې پرتې وې ټولې محمد عثمان خان په خپل توره ټوټې ټوټې کړې او اسمايي غر يې ونيوه» « ۴: ۲۲۳ ».

په سراج التواريخ کې راغلي: « د يوې ورځې په موده کې انگريزان د ملت د ويرې نه تيت او پرک شول سبا ورځ محمد عثمان خان ساپی د تگاب او نجراب د خلکو سره کابل ته را ورسېده په ډېره زړور تيا سره يې د اسمايي غر چې د انگريزانو په لاس کې و پرې ورغی، او په ډېر قهر سره يې اسمايي غر له انگريزانو څخه ونبوه او کومو انگريزانو چې د غره د کلا و څخه دفاع کوله ټول يې په تبغ مړه کړل» «۱۱: ۳۵۸».

کله چې د جنرال محمد جان خان قواوې واصل اباد ته ورسېدې چې د شير پور په قلعه حمله وکړي خو د غازي محمد عثمان خان قواوې د اسمايي له غره څخه د شېر پور کلا انگريزان د شديد بريد لاندې راوستي و او دې ته يې اړ کړل چې د شېر پور کلا څخه تېښته اختيار کړي «۶:؟ »

عبدالمالک ساپي ليکي: « څرنگه چې د آسمايي غر د محمد عثمان خان ملي

مبارزينو ونبوه، په دې سخته جگړه کې د کابل ټول ښار نورو افغانانو لاس ته راوړ، په دې سخته جگړه کې د کابل څلور سوه ښځو هم برخه اخيستې وه چې پر سرونو باندې يې د جگړې ډگر ته اوبه او ډوډۍ وړلې. دا داسې تاريخي جگړه وه چې په دغه غره ځوانان پرله پسې را ختل او آسمايي غر يې له انگريزانو څخه بيخي پاک کړ، خو په ۱۸۷۹ م کې د دسمبر په پنځلسمه بيا انگرېزان د شير پور د چونۍ څخه را ووتل او د کابل ښار خوا ته يې يرغل يوړ چې په ظلم او ستم يې يو ځل بيا لاس پورې کړ.

په دغه وخت کې محمد عثمان خان د اسمايي په جنگ کې ښکېل و او دوی(انگريزان) په خلکو ظلم او ستم پيل کړ، نو د کابل ښار ښځو او نارينه و، ځوانانو او ماشومانو به نارې او سورې وهلې چې ای ! محمد عثمان خانه څه شوې؟ انگريزانو ستا د تورې شرنگ هېر کړی دی، او بيا يې جگړه راوړه.

په دغه وخت کې غازي محمد عثمان خان د افغاني ملي مبار زينو ته بيا قومنده ورکړه او جگړه خورا توده شوه، محمد عثمان خان په ډېره مېړانه وجنگېده او ملي مبارزينو ته يې نارې وهلې چې مخ پر وړاندې روان شئ ، تر شاه ونه گورئ او خپله غازي محمد عثمان خان توره په لاس ، سترگې يې سرې شوې وې چې د انگريزانو سره يې لاس په لاس جگړه پيل کړه، چې غازي محمد عثمان خان په يو وار سره له يوه نه نيولې تر درې کسو انگريزي ککرۍ پرې کو لې او په دغه انگريزي لښکرو کې توره په لاس داسې ور گډ شو چې کوڅې ويستلې او د وينو لښتې لښتې روان و، چې غازي محمد عثمان خان ډېرې (تيرې) ته تکيه وکړه او د جگړې د ډگر يو ځلمي مبارز ته يې مخه کړه چې هلکه ! ورشه اوبه راوړه چې ويې څښنو.

بيا يی قومنده ورکړه چې مخ پر وړاندې! په دې ځای کې انگريزان بيا تېښتې سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخامخ شول په دغه وخت کې غازي محمد عثمان توره له تېکي څخه را ویسته او مخامخ د انګرېزانو په پوستو ور روان شو ځای ې پر ځای ې انګریزي پوستې له منځه وړلې او ډېر شمېر انګریزان یې ووژل، په دې ترخ کې چې نوموړی(محمد عثمان خان) د خپل لاس کینه خوا پرتې انګریزي پوستې باندې یې یرغل وکړ چې په ناڅاپي توګه نوموړی غازي د انګریزانو د توپ په مرمۍ ۱۸۷۹ م د د سمبر ۱۵ مه د هېواد ملي مبارز د ۴۰ کلونو په عمر د شهادت درجه وګټله او د نوموړي سره (۸۰) تنه نور هم شهیدان شول» «۴: ۲۲۳- ۲۲۵».

انا لله و انا الیه راجعون

په دې جګړه کې د نوموړي سره د ده ورور سید محمد خان ساپی، اته کسه نور تګابیان هم شهیدان شول بیا د غازي محمد عثمان خان او د غازي سید محمد خان د دواړو ورونو جنازې د دوی بل ورور او د مجاهدینو مشر محمد شاه خان د تګاب د نور شهیدانو سره یو ځای د تګاب ښکلې درې ته یوړل او په خپلې پلرنۍ هدیره کې د خانانو په کلي کې د عمومي سړک تر څنګ د یادې درې لویدیځې خوا د غره په لمن کې په خورا درنښت سره خاور ته وسپارل شول.

په همدې جګړه کې یو شمېر غازیان د سختې جګړې له امله د مراد خانې اوسیدونکو ته پناه وړې وه، د دې خلکو له خوا انګریزانو ته په لاس ورکړل شول او ټول ووژل شول، چې د دوی مقبرې د ارګ د باغ د شمالي برخې د دیوال په بیخ کې شته دې او د امیر عبدالرحمن خان په امر ګنبده پرې جوړې شوې ده« ۲: ۱۰۰».

میر غلام محمد غبار لیکي: « کله چې غازي محمد عثمان خان او د هغه ورور محمد

شاه خان د آسمايي په په غره برید وکړ، له انګریزانو څخه د آسمايي غر ونېوه ، انګریزان یې دومره ووژل لکه د غره د څمکې پر مخ چې تیرې پرتې وي، نو رابرتس بېرته د غره د نېولو له پاره یوه قوي حمله وکړه، دغه غر یې د توپونو لاندې ونېوه چې مجاهدینو ډېر مقاومت وکړ. محمد عثمان خان ساپی د لښکر په سر کې، پیش قبضه په لاس کې وه د انګریزانو په توپخانه د سیلاب په څېر روان و، چې نا څاپه د توپ پر ګولۍ ولګېده ، د انګریزانو سره په دغه جنګونو کې د کوهستان، کوهدامن، تګاب، نجراب، پنجشیر او د غوربند مجاهدین زیات شهیدان شول»«۹: ۶۵۵»

وروسته د غازي محمد عثمان خان د شهادت نه مجاهدینو د کابل په شاو خوا پر انګریزانو د کلابندۍ کړی راتنګوله او د جهاد ادامه درلوده ، دغه وخت کې مجاهدین د غازي محمد عثمان خان په شهادت سره خفه و، مګر د ملي سرښندنې احساسات یې لاپسې را وپارول، خو د ده د وفات سره د مجاهدینو تر منځ یوه خلا رامنځته شوه. د انګریزانو هم دسیسې جوړولې. نو ځکه مجاهدین د یو قومي مشر د انتظار شېبې شمېرلې چې عبدالرحمن خان د بخارا څخه افغانستان ته راغی د مجاهدینو سره یو ځای شو، پروان ولایت ته راو رسېده د غزا اعلان یې وکړ مګر په پټه یې د انګرېزانو سره خبرې شروع کړې وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا رنګه د انګلیستان په اداره کې د ډیزیرائیلي په ځای د ګلیدستون حکومت جوړ شوی و، او تاکید یې کاوه چې د امیر عبدالرحمن ان سره باید اړیکې ټینګې شي. انګریزانو غوښتل چې قندهار د افغانستان ځینې بیل کړي او د کویټې سره یې یو ځای کړي، چې غازي محمد ایوب خان په قندهار کې پر انګریزانو یوه سخته

حمله وکړه چې ډېر شمېر انګریزان یې لمنځه یوړل او د قندهار د ښېښدو مسله یې د انګریزانو په تباهی بدله کړه او غازي ایوب خان د میوند د لوی فاتح لقب وګټه همدا ډول د ملالی نوم هم په دې جګړه کې ښه وځلیده .

امیر عبدالرحمن خان د انګریزانو سره موافقه وکړه او رسماً د افغانستان پاچا وټاکل شو او د انګریزان حمایت او ساتنه یې په یو خارجي سیاست کې ومنله، نوموړي په ډېري ببړی سره د انګریزانو ځینې شرطونو ته غاړه کېښوده تر څو خپل ځان واک ته

ورسوي او انګریزان چې د کوم هدف په موخه افغانستان ته داخل شوې وي، دلته یې ډېر مالي او ځاني زیانونه ولیدل او د یو کال او نهه میاشتو وروسته یې د خپلې جګړې لمن ټوله کړه او د نظامي جګړې پر ځای یې خپلو سیاسي تدبیرونو ته پام واړوه«۹: ۶۶۸».

د غازي محمد عثمان خان مزار

د غازي محمد عثمان خان او د هغه د ورور سید محمد خان قبرونه څنګ په څنګ د تګاب د نوروز خیلو په سیمه کې د خانانو په کلي کې د عمومي سړک تر څنګ د پخو خښتو د ګمبزې لاندې خښ دي، چې د دوی پر مزار د حامد کرزي د اوس مهاله حکومت(۱۳۸۴ هـ ش) کې د کاپیسا ولایت څخه اولسی جرګې ته نوماند انجینر سعدالله خان«سعدي» له خوا په عصري ډول پرې کار روان دی.

قبرونو ته ورتګ د کومې ستونزې له پاره داسې عملونه د اسلامي شریعت په رڼا کې روا والی نه لري او ډېرو سیمو کې دا رسم او رواج ګرځیدلی دی. د غازي محمد عثمان خان او د ده د ورورو مزار ته د تګاب، نجراب، اله سای او د یو شمېر لرې سیمو څخه ګڼ شمېر کسان نارینه او ښځینه راځي چې د نوموړو سیمو خلک زیاتره د پنجشنبې او جمعې په ورځ د اولسي دودونو په رڼا کې د دوی پر مزار شمعې بلوي. مګر ځینې کسان د نومیالي غا زي د مزار د لیدلو په هدف راځي څکه د خلکو په زړونو کې د نوموړي په کارنامو سره مینه رامنځته شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غازي محمد عثمان خان په نوم نوموني

کله چې په لومړي ځل په تګاب کې ښوونځی رامنځته شو، د تګاب مرکزي سیمې ښوونځی د تګاب ولسوالۍ د تعمیر بازار په ختیځه څنډه کې د تګاب د علماو، مجاهدینو، سپین ږیرو، قومي مشرانو او نور ځوانانو لومړنی ښوونځی د یوې غونډې په ترڅ کې د غازي محمد عثمان خان په نوم ونوموه او د وخت په تېرېدو سره په نوموړې ښوونځی کې منځنۍ او ثانوي زده کړو لړۍ هم پیل شوه او د نوموړي په نوم د تګاب مرکزي یا لومړنۍ لیسه رامنځته شوه چې د غازي محمد عثمان خان په نوم ونومول شوه او هم د نوموړي یو انځور د پوهنې وزارت په ودانۍ کې نصب شوی و، چې د نوموړي د انځور په لیدلو به ډېرو خلکو ته د نوموړي تېرې کارنامې یادیدلې.

د ډاکټر نجیب الله د حکومت په دوره کې د غازي محمد عثمان خان یو انځور د کابل د ښاروالۍ په لویدیځ دیوال لګیدلی و او کله چې په افغانستان کې نورې اداري یا نظامونه رامنځته شول د نوموړي پسې شعرونه ویل شوي، په یو شمېر کېستو کې ثبت شوي هم دي او کله چې به د ملي مسایلو په اړه په تګاب کې غونده جوړېدله نو وینا والو به د غازي محمد عثمان خان ډېره ستاینه کوله.

د حامد کرزي د اوسني جمهوریت په دوره «۱۳۸۵ هـ ش» کې په کابل کې د دولتي لوړ پوړو چارواکو له خوا د د ه په نوم د کارته پروان په سیمه کې د نادرې لېسې په لویدیځه برخه کې یو واټ ونومول شو.

اوسمهال د نوموړی د کورنۍ یو غړي ډاکتر محمد ایوب ساپي د کابل په چهاراهي قمبر سیمه کې ځو بستریز روغتون د غازي محمد عثمان خان ساپی په نوم جوړ

کړی دی. همدا ډول د تګاب د روڼ انده شخصیت (پښتونیار صیب) له خوا په جلا او ځانګړو کلنیو کې د نوموړي انځور هم چاپ شوی او خپور شوی دی.

غازي محمد عثمان خان د شعرونو په هنداره کې

د ملي اتل غازي محمد عثمان خان په اړه د هېواد ډېرو شاعرانو شعرونه ویلي دي، چې د هېواد ملي خپلواکۍ پر ورځ هم د ده په یاد شعرونه ویل کېږي. په تېره بیا هغه وختونو کې چې زموږ هېواد ته ښکیلاکګر د ښکیلاک په سترګه ګوري.

د ګل ملا همکار یو شعر چې د وحدت په ورځ پاڼه کې په ۱۹۹۶ م کې د مې په ۴ مه د غازي محمد عثمان خان په یاد، تر عنوان لاندې چاپ شوی و او د نوموړي کارنامې یې په خپل شعر کې داسې انځور کړې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غازي محمد عثمان خان ساپي په یاد کې

شاعر ګل ملا (همکار)

یـوه قیصه مـې ده لیدلې
پـه کـتـاب کـې ده راغلې
دولـــــســـــوه اونـــویـــم
او پـــه مـیـاشـت د محرم
اسـمـایـي د غــره د پاسه
جهاد پیل شو له اخلاصه
سر اوچت محمد عثمان که
چې دوښمن یې حق حیران که
اسـمـایـي د غـرونـو شېر و
دی د خپله ســره تېر و
داسې شېر چې شمشېرزن و
غـزاګـانـو کـې تـــورزن و
یوه ورځ دوښمن له لوري
قاصد راغلو که یې ګورې
ویـل یې لاره راتـه راکـړه
موږ خوښ په دا سو دا کړ ه
اشـرفـی بـه درتـه درکـړم
تا به خوښ په سیم او زر کړم
دا ویـنـا لا خـلاصـه نـه وه
چې په سوک یې خوله کړه وه
د قـاصـد ژامـه شـوه ماته
د ده خـونـه شـوه مـراتـه

په دوښمن کړي غورځنګونه
پـه وطـن کـوي ننګونه
سـم د لاسـه را روان شو
عثمان خان مر د میدان شو
په دوښمن کړي غورځنګونه
پـه وطـن کـوي ننګونه
د تـوپـونـو پـه ګولو
سـیـمـه ونـیـوه لـوګـو
د انګریز سپاهیان یې مړه کړه
په سپېرو خاورو یې ماړه کړه
دا هغه محمد عثمان و
غیرتي ځـوی د افـغـان و
یوه ورځ چې سپین سحر شو
راښکاره په اسمان نمر شو
پـر غلیم یـې یـرغـل وکړ
تصرف یې په هغه غر ه کړ
دغـه کـوه اسـمـایـي و
جنګیدلي پـرې ساپـي و
تـر هغې چـې پـه سنګر و
پـه نـصـیـب د ده ظـفـر و
ده ســره اتـه یـاران و
ډېـر نـامـتـو غـازیـان و

صرف د رب «ج» رسول رضاه وه
د غـازیـانـو مـدعـا وه
داسـې خلک تل د ویـاړ وي
چې په دین وطن ولاړ وي
اروانښـــاده عـثـمـان خانه
رب دې راضـي شي له تانه
ستا زامن هم شهیدان شول
سـتـا په لاره در روان شول
تـا انـګـریـز و زغـلـولـی
هغوی روس دی ځملولی
کوم چې پاتې نن ژوندي یو
خپل منځي جنګ کې ستي یو
ته ژونـدی یې په جنت کې
رب ته وایـي په جرائت کې
چې موږ خلاصه کړه له ماتمه
او راووځـــو لـه تـور تمه
دا ارمـان راشـي لـه جنګه
د تـوپـونـو او تفنګه
چې لړ ساه واخلو همکاره
د راکـټ او مـاشـیـنـداره
(۱۲: ۴).

د غازي محمد عثمان خان ساپي تر شهادت وروسته د ده یو قومندان د تګاب په ښکلې سیمه کې چې د غازي محمد عثمان خان نژدې ملګری و او په لړمي سره یې شهرت درلوده، کله چې قومندان لړمی په یوه جګړه کې مړشو، نو د سیمې خلکو به په ترنم داسې ښکلي الفاظ له خولې ځخه ویستل:

دا لـــړمـــی بـــه دې ځـــــوک جـــګ کـــړي لـــه مـــیـدانـــه
غـــــــــــازي مـــــحـــــمـــــد عـــــثـــــمـــــان خـــــانـــــه

همدا ډول اوسمهال چې کله د تګاب سیمو ته د هېواد له جنوبي برخو ځخه یو شمېر سوالګرې ښځې راځي او د یو کور مخ ته د سوال له پاره ودرېږي نو داسې الفاظ په لوړ اواز سره زمزمه کوي:

ارمـــــان ارمـــــان کـــــه تـــه مـــړ نـــه وای عـــثـــمـــان خـــــان غـــازي
دا ســـتـــا د لاســـه کـــمـــپـــنـــی تـــه ګـــوره، ګـــانـــې راخـــــي[۹]

[۹] مدیر صیب امین الله خان د غازي عثمان د کورنی غړی او د تګاب د خانانو د کلي اوسیدونکی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ شجره

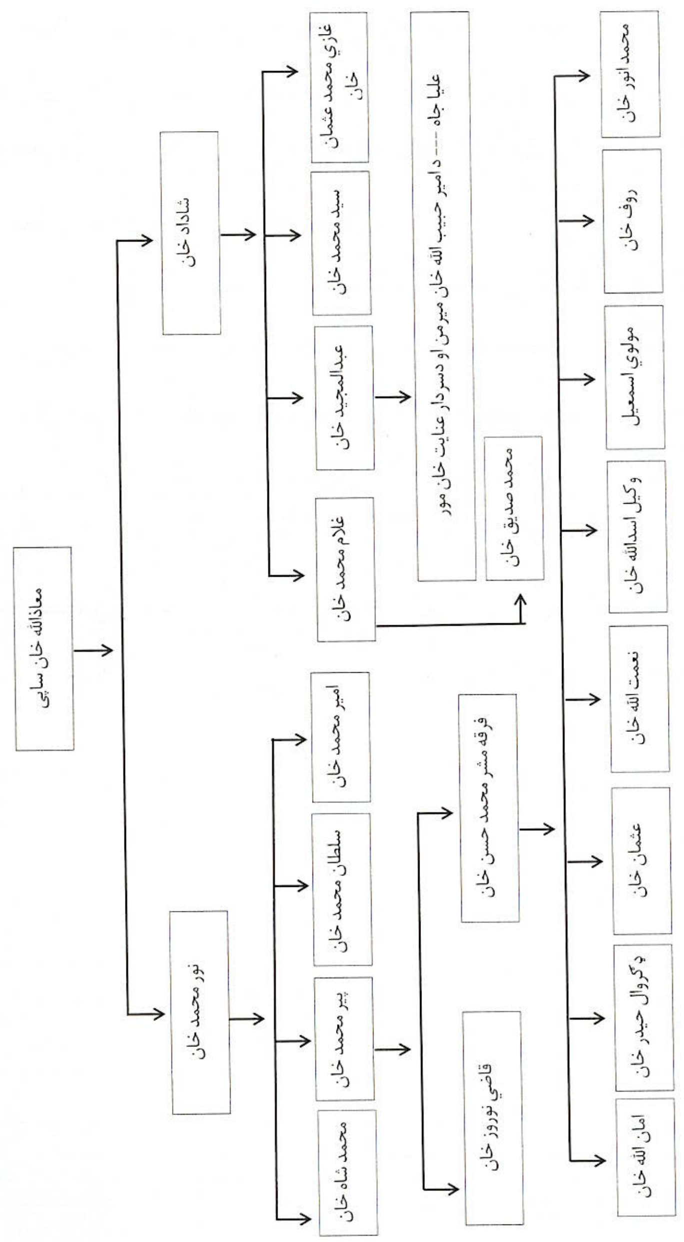

غازي پیر محمد خان ساپی

د غازي محمد عثمان خان د پلار له وفات نه وروسته د ده مور نورمحمد خان ساپي په نکاح کړه، چې پیر محمد خان او امیر محمد خان د غازي محمد عثمان خان د مور له پښت نه وروونه دي او د پلار له پښت نه د کاکا زامن دي.

غازي پیر محمد خان ساپی د کاپیسا او پروان په مجموع کې د ټول افغانستان مشر و ، نومـوړي د تګاب د ننني کاپیسا او د پروان د سیمو د مالیاتو د ټولولو دنده درلوده.

غازي پیر محمد خان د غازي محمد عثمان خان سر د ملي غورځنګ په جوړولو کې ډېره مرسته کړې ده او د مجاهدینو یو اتل مشر تېر شوی دی.

کله چې غازي محمد عثمان خان پر بالاحصار د نورو افغاني مبارزینو سره یرغل وکړ، نو پیر محمد خان ساپی مخامخ پر بالاحصار ور وخوت او تو ده جګړه پیل شوه چې نوموړی(پیرمحمد خان) د انګر یزانو په ډزو زخمي شو او ویې ویل چې خوک زما د ټپي کېدو نه مه خبروی ځکه، چې د مجاهدینو روحیه کمزورې نه شي. کله چې غازي محمد عثمان خان او غازي محمد شاه خان خپل ورور ولیده چې زخمي پروت دی نو دوی داسې وویل چې مور به اوس ټول انګریزان د بالا حصار څخه ورک کړو.

پیر محمد خان ساپي ته غازي امان الله خان بابا ویل ځکه چې د ده وربره «علیاجاه» د عبدالمجید خان لور د عبدالرحمن خان ځوی، حبیب الله خان میرمن وه چې د دوی ځوی معین السلطنه عنایت الله خان و.

کله چې حبیب الله خان په کله ګوش کې په شهادت ورسېده، نو سر دار نصر الله خان په ننګرهار کې د پاچاهي اعلان وکړ، په دې وخت کې غازي پیر محمد خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساپي اما ن الله خان ته ځواب ولیږه چې ته هم په کابل کې د پاچاهي اعلان وکړه او زه دې پوره ملاتړ کوم. په همدې وخت کې نوموړی د تګاب د ډېرو خلکو سره د سروبي په لور روان شو او د کابل لاره یې د نصر الله خان پر مخ بنده کړه او امان الله خان پاچا شو.

کله چې حبیب الله خان کلکاني د امان الله خان پر ضد جګړه کوله پیر محمد خان امان الله خان ته یو لیک ولیږه او په هغې کې خپل ملاتړ د نوموړي څخه اعلان کړی و چې ته لږ مقاومت وکړه او زه در روان یم . مګر دا لیک حبیب الله خان کلکاني ته په لاس ورغي او امان الله خان له کابل څخه وتلی و او په پایله کې حبیب الله خان کلکاني پاچا شو.

کله چې له تګاب څخه سپین ږیري او مشران د میاګل صیب او د فرقه مشر محمد حسن خان په ګډون د حبیب الله خان کلکاني مبارکي ته لاړل په هغه جلسه کې پاچا له میاګل صیب څخه وغوښتل، چې د پیر محمد خان سپارښتنه به ورته نه کوي. په همدې ځای کې د پیر محمد خان ځوی فرقه مشر محمد حسن خان ناست و خو نوموړي(پاچا) دی د څېرې له مخې نه پېژنده خو له نوم سره یې ورته بلد تیا درلوده. فرقه مشر محمد حسن خان چې ځان په خطر کې ولیده له دې مجلس څخه بیرون شو او د تګاب په لور یې حرکت وکړ خو وروسته بیا بندي شو.کله چې د حبیب الله خان کلکاني پر ځای نا در شاه واک ته ورسېده بیا فرقه مشر محمد حسن خان له زندان څخه ازاد شو[۱۰]

[۱۰] ډګروال غلام حیدر خان د غازي محمد عثمان خان د کورنی غړی او د کابل د حربي ښوونځي پخوانی استاد.

غازي امیر محمد خان ساپی

امیر محمد خان ساپی د پیر محمد خان په څېر د تګاب د ننني کاپیسا ـ پروان او په مجموع کې د ټول هېواد مشر و. نوموړي هم د غازي محمد عثمان خان سره په ټولو جګړو کې ګډون کړی دی، چې د امیر عبدالرحمن خان د حکومت پر مهال فرقه مشر او د سردار عبدالقدوس سره یو ځای د هزاره جات جګړې ته تللی و.

هغه مهال پر هزاره ګانو ډېر ظلمونه کېدل، نو دوی هم جنګ ته ملا وتړله. کله چې امیر محمد خان ساپی دغه جګړې ته د حکومت له خوا لېږل شوی و د جګړې وروسته امیر محمد خان ساپي د دولت ټول هغه منصب داران ونېول، چې په ظلمونو کې یې لاس درلوده او ټوله ګناه یې د حکومت د هغه ځای په منصب دارانو واچوله. هغوی یې بندیان کړل ، د هزاره ګانو مالونه یې ورڅخه واخیستل بېرته یې هغوی ته وسپارل چې د نوموړي په دې عمل سره هزاره ګان ډېر خوشحاله شول[۱۱]

د هزاره ګانو سر ببره سپهسالار غلام حیدر خان لنډي د امیر محمد خان ساپی څخه منته او ستاینه وکړه چې دوی هلته د نظامي اخلاقو څخه کار اخیستی و«۹: ۹۷۰».

[۱۱] ډګروال غلام حیدر خان د غازي محمد عثمان خان د کورنی غړی او د کابل د حربي ښوونځي پخوانی استاد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غازي محمد شاه خان ساپی

محمد شاه خان ساپي له غازي محمد عثمان خان سره د بالاحصار په جګړه کې او همدا رنګه د آسمايي په غره کې له ده سره یو ځای د انګریزانو پر وړاندې جنګیدلی دی. کله چې غازي محمد عثمان خان په آسمایي غره کې شهید شو جنازه یې محمد شاه خان ساپی تګاب ته یوړه.

محمد شاه خان ساپی وروسته د حکومت له خوا د میر افغان لقب وګاټه. د هغه وخت د حکومت له خوا یو شمېر «دهن پر» ټوپک له انګریزانو څخه اخیستل شوې وه، چې د د ه په مرسته افغانستان ته راوړل شوي و او په دې ټوپکو باندې د نوموړي نوم هم لیکل شوی و، چې تر اوسه د ده د لمسیانو سره شته دی او دا ټوپک ډېر اوږده او درانده دي، چې اوسني یو شمېر خلک یې پورته کولای هم نه شي او دې ټوپکو د «بکرۍ» پواسطه فیر کاوه.

محمد شاه خان ساپی د حکومت له خوا بیا اقچې ته ولېږل شو، چې هلته ټول ازبک او ترکمن و. نوموړي له ځان سره یو شمېر تګابي یوړل، چې د ده اولاده ، لمسیان او یو شمېر نور تګابي اوس هم هلته اوسېږي چې ډېر ښه ژوند لري او د ډېرو ځمکو خاوندان دي. د نمونې په توګه به د رشید بای ځوی عبدالله خان یادونه وکړو چې په هغه سیمه کې د لویې شتمنی خاوند دی[۱۲]

[۱۲] ډګروال غلام حیدر خان د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړی او د کابل د حربي ښوونځي پخوانی استاد.

محمد صدیق خان ساپی

محمد صدیق خان ساپی د غازي محمد عثمان خان د ورور(غلام محمد خان ساپي) زوی دی، چې نوموړی د امیر عبدالرحمن خان د حکومت په وخت کې د تګاب حاکم و. کله چې امیر عبدالرحمن خان د نورستان د نیولو حکم وکړ، نو محمد صدیق خان د پنجشیر له حاکم سره یو ځای پر نورستان برید وکړ. د نورستان د جنوبي جبهې مشری هم د نوموړي په غاړه وه. په دغه جګړه کې اولیاقل خان هم د ده سره ملګری و، محمد صدیق خان په دې جګړه «نورستان فتح کول» کې خپل غیرت او جرائت ښکاره کړ، د دیانت او خلوص برم یې د اسلام پالو لښکرو په لیکه کې لوړ وساتلو او د اسلام په خپرولو کې یې د نورستان خلک تر اوسه احسان مند ګرځولي دي، چې اکبر شورماچ دې جګړې ته داسې اشاره کړې: «کله چې اولیاقل خان باندول په کوتل کې و، نو یوشمېر د باندول کافر اولیاقل خان ته حاضر شول او هیله یې وکړه چې د خپل مربوط قوم سره د امېر اطاعت مني او په اسلام دین مشرف کېږي په دې شرط چې نظامي او ملکي قواوې دې باندول ته داخلې نه شي.

په دې وخت کې قومندان محمد صدیق خان د دوه سوه نظامي نفرو او دوه ضرب توپ (قاطري) د تګاب او نجراب له مجاهدینو سره یو ځای چې د (صدیق خان)تر قومندانۍ لاندې و، له نورو قواو سره یو ځای شول او د جمادي ثاني د میاشتې په ۱۷ مه باندې ډېره واوره اورېده او لارې بندې شولې، چې د لښکر سر د یخنی ویره پیدا شوه ، خو قومندان محمد صدیق خان خپل مورال له لاسه ور نه کړ او د خپل لښکر او له توپخانې سره یو ځای د باندول کوتل سر ته وختل.

په دې ځای کې د باندول ۷ تنه کافر د محمد غلام فرغجاني په ښنه محمد صدیق

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان ته راغلل او د طيبې کلمې په ويلو سره مسلمانان شول او د حکومت په اطاعت راضي شول. دغه کسانو د محمد صديق خان څخه غوښتل چې لښکرې دې باندول ته داخلې نه شي، مګر نوموړي خپلې قواوې باندول ته داخلې کړې او د لښکر څخه ۵۰ تنه د هوا د يخنۍ له امله مړه شول، په باندول کې جنګ شروع شو او کافر ټول د غرونو خوا ته په شا شول او کلا کفار کې هغه کسان وچې تښتيدلی نه شول. کلا ته يې اور واچوه او د نظامي لښکر نه دوه کسه مړه دوه زخميان او د ملکي لښکر نه ۷ کسه زخميان شول .

د باندول، انيش او مموم چې د دوی شمېر څلور سوه کورنيو ته رسېده د لښکرو ولکې ته راغلل او فراري خلک په کراج کې ځای پر ځای شول. له دې سره جوخت اولياقل خان د قومندان محمد صديق خان پسې ورغی او زرګونه ملکي مجاهدين له محمد صديق خان سره يو ځای شول . د نوموړي قومندان په مقابل کې ټول کافر مات شول او هغه کافر چې په نيلاب کې ټول شوي و هغو يې د نيلاب د اوسيدونکو سره يو ځای کولم خوا ته په شا کړل.

قومندان محمد صديق خان چې په نيلاب کې کوم مالونه تر لاسه کړي و د هغوی د ساتنې له پاره يې اولياقل خان د يو توپ او ۱۶۰ پياده نظامي عسکرو او دوه سوه ملکي عسکرو سره يو ځای پرېښوده او خپله د يو توپ او څو نفرو سره د کافرو پسې کولم خوا ته لاړ چې د رجب په پنځمه د کافرو او د دوی تر منځ سخته جګړه ونښته او د اسلامي لښکر څخه ۱۲۰ تنه شهيدان شول او د جګړې په پای کې کافرو ماته وخوړه »«۷:؟ »

عبدالغفور خان ساپی

عبدالغفور خان د محمد شاه خان ساپي ځوی، نوموړی يو لوی خان هغه مهال يې د شمالي په کوهدامن کې ډېرې ځمکې درلودې او د حبيب الله خان کلکاني نږدې ملګری و.

حبيب الله خان کلکاني د امان الله خان د حکومت د رانسکورېدو په هدف متې را ونغښتې او په پاي کې د امان الله خان پر ځای پاچا شو. د نوموړي له خوا عبدالغفور خان ساپی د کورنيو چارو وزير وټاکل شو، ځکه چې له ډېر پخوا نه دواړه سره ملګري و، خو د وخت په تېرېدو حبيب الله خان کلکانی پر عبدالغفور خان بد ګومانه شو ځکه د عبدالغفور خان تره (پيرمحمد خان ساپی) يو ليک امان الله خان ته هغه مهال استولی وه چې د کابل په شمال کې د دواړو تر منځ جګړه روانه وه چې په دې اړه مو مخکې اشاره وکړه.

لږ موده وروسته د عبدالغفور خان د تره زامنو د حبيب الله خان کلکاني د واکمنۍ پرضد حرکات تر سره کړل او مخ پر کابل يې بريد وکړ. په همدې شپه د پاچا له خوا عبدالغفور خان ژوندی په ځاه کې واچول شو. کله چې نادر خان واک ته ورسېده بيا د نوموړي د کورنۍ د غړو له خوا دعبدالغفور خان مړی را وويستل شو چې ۱۷ ورځې پرې تېرې شوې وې[۱۳]

[۱۳] انجنير نور احمد حيدر ساپی، د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرقه مشر محمد حسن ساپي جګړه له لقیانو سره

لقیان چې مسلمانان و او د روسانو له خوا پرې ظلم کېده او هغوی افغانستان ته پناه راوړې وه ، د جنرال نادر خان له خوا وځپل شول. د نادرر خان په فرمان فرقه مشر محمد حسن خان، چې د تګاب خان و او د لقیانو په جګړه کې یې له نورو خانانو سره د شاه محمود په مشری ګډون کړی و.

د دې جګړې په اړ د کابل د حربي ښوونځي پخوانی استاد ډګروال غلام حیدر خان وايي : « لقیانو (اتم بیک او ابراهیم بیک) چې د یو لښکر سره د امو له سیند څخه را پورې وتی و، په مزار کې یې اړولي و ، نو د شاه محمود په مشری او د صفدر خان هزاره په قومندانی یوه لېوا عسکر د لقیانو د ابستلو له پاره ولېږل، مګر لقیانو دا لېوا ټوله له مینځه یوړله. شاه محمود بیا خپلو نفرو ته وویل، چې لقیان په خپل لښکر کې نژدې دولس زره (۱۲۰۰۰) سواره جنګیالي لري، د دوی سره موږ اوس جګړه نشو کولای باید کابل ته لاړ شو او له هغه ځایه نوره فرقه له ځانه سره راوړو.

په دې جرګه کې فرقه مشر محمد حسن خان را پاڅېده او ویې ویل: وزیر صیب زه ستاسو د دې خبرې سره جوړ نه یم. زه یو پښتون او ساپی یم او هزاره صفدر خان زما ملګری دی، زه د لقیانو سره تر هغې جنګېږم، تر څو چې مې د ملګري انتقام نه وي اخیستې او یا مې خپل ځان نه وي وژلی. شاه محمو د بیا د خپلو قواو مشران راټولو کړل او د هغه وخت له رسم سره یې توره د نفرو په منځ کې کېښوده او ویې ویل: هر څوک چې د لقیانو جنګ ته ځي توره دې له میدان څخه اوچته کړي.

فرقه مشر محمد حسن خان د خپل ځای نه پاڅېده، له ده سره یواځې د تګاب درې

سوه کسان و، بیا یې د جګړې له پاره لښکر جوړ او د شاه محمود په اجازه یې عسکرو (قومي خلکو) ته وویل: که هرڅوک پخپله خوښه جنګ ته ځي د نورو له جملې دې را ووځي،چې لښکر یې په همدې ترتیب جوړ کړ.

لقیانو (اتم بیک او ابراهیم بیک)چې د مزار په بالاحصار کې اړولي و، دوی ورپسې حرکت وکړ، کله چې فرقه مشر صیب د هغوی سیمې ته نژدې شو، ولسي خلکو ورته وویل: د لقي کسان اوس په لاره را روان دي، چې د مزار له خلکو نه یې په زوره غوایان، اوښان ، غلې او دانې اخیستې دي او لقي ته یې وړي. فرقه مشر محمد حسن خان د خپلو کسانو سره کمین ونیوه او د هغوی په انتظار کې و، چې غله د محمد ناصرخان په مشری د ټول کاروان سره ونیول شول. مالونه یې ترې واخیستل او بېرته یې د مزار خلکو ته وسپارل. په دې وخت کې لقي (اتم بیک او ابراهمیم بیک) کریم قرغ ته تللی و، کله چې د خپلو کسانو د نیولو نه خبر شو ، په بېړه یې د دوی په لور حرکت وکړ. مازیګر فرقه مشر محمد حسن خان ته خبر را ورسېده، چې د لقي پوځونه را نژدې شوي دي. ده خپلو کسانو ته امر وکړ چې سرک پرېږدئ او د لارې په دواړو خواو تپو(غونډیو) کې سنګرونه جوړ کړئ.

کله چې لقي د جګړې له پاره راغي، نو فرقه مشر محمد حسن خان د ځمکې له تل سره سنګر نیولی و، لقیانو فکر کاوه چې دوی(فرقه مشر محمد حسن خان) به هم په اسونو سپاره وي، نو مرمی یې ډېرې جګې لګېدلې. د فرقه مشرمحمد حسن کسانو د سپوږمۍ په رڼا کې هغوی ښه لیدل او په یوه مرمۍ یې دوه درې کسه د مینځه وړل. جګړه تر سهاره پورې روانه وه، فرقه مشر محمد حسن خان ویل: کله چې سهار شو، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وژل شو کسانو او آسونو د وینو بد بوی زما په مغزو بد لګیده، په دې جګړه کې لقیان د لویې ماتې سره مخ شول.

کله چې نادر خان خبریږي، چې فرقه مشر محمد حسن خان یواځې د لقیانو جګړې ته تللی دی، نو وزیر شاه محمود ته ډېر په قهر شو او فرقه مشر محمد حسن خان پسې یې ولېږه، ځکه د دوی له جګړې نه یوه ورځ مخکې د شاه محمود یوه لېوا عسکر لقیانو له مینځه وړي و. شاه محمود چې له نوي پوځ سره له کابل نه ځي، په توپونو د لقیانو سنګرونه ولي. بلاخره محمد حسن خان خپله سپینه پګړی د ټوپک په میل وټومبله او باد ډېره اوچته کړه هغوی(شاه محمود) کسان پوه شول چې دا زموږ ملګري دي.
فرقه مشر محمد حسن خان له خپلو ملګرو سره یو ځای د لقیانو لښکرې تر هغې پسې واخیستې تر څو یې چې ببرته د آمو د سیند پورې غاړې تېل وهلې. کوم مالونه چې د لقیانو څخه په جګړه کې دوی نیولي و، شاه محمد غوښتل چې ځانته یې ولجه کړي، مګر محمد حسن خان دا مالونه د مزار خلکو ته وسپارل، چې د مزار خلک د نوموړي په دې کار ډېر خوشحاله شول او په هر ځای کې به یې د ده ستاینه کوله او د ده پسې به یې سندرې ویلې. د یوې مسرې متن یې په پښتو کې داسې دی «شابس او رحمت دې وي د ساپي په هسې ځوان» او د تګاب د خلکو ستاینه به یې کوله.
کله چې شاه محمود او فرقه مشر د مزار د خلکو د مالونو په سر یو دبل مخالف شول، نو شاه محمود د ده پر ضد غلط راپورونه نادر خان ته ورکول چې نادر خان محمد حسن خان وغوښت، ده داسې ګومان کاوه چې مکافات به ورکړي، خو هغه ته شاه محمود ویلي و، چې ده په مزار کې علم برداري وکړه او د پاچاهي خیال لري، د ده

چاره مشکله ده.

نادر خان محمد حسن خان ته وویل چې ځینې د ټوپکو د ټولولو خیال لري، ډېر بد سلوک یې هم ور سره وکړ. البته تر دې خبرو مخکې کله چې محمد حسن خان د لقیانو د جګړې څخه بریالی راستون شو، نو نادر خان ورته کابل کې ځمکه او یوه رتبه د جنرالی د مکافاتو په ډول ورکړه. نادر خان ته د خبرو پر مهال محمد حسن خان هیڅ هم ونه ویل ځکه چې په همدې وخت کې نادر خان ځوکسه په خپله کوټه کې کې وژلي و. نوموړی له دغه مجلس څخه بیرون شو، وزیر(صد راعظم)محمد هاشم خان ته لاړ چې هلته د مزار والي هم ناست و، والي د روغبړ نه وروسته محمد حسن خان په غېږه کې ونیوه او ډېر انسانیت یې ور سره وکړ.
وزیر محمد هاشم ته د مزار والي ګل محمد خان د فرقه مشر محمد حسن خان په اړه داسې وویل: دا هغه ځوان دی چې د ده په توره د مزار خلک د لقیانو څخه خلاصون ومونده.

بیا وزیر(صدراعظم) وویل: دا خو موږ ته واجب القتل را پېژندل شوی دی. چې وزیر له ځان سره نادر خان ته یوړ، نادر خان ورڅخه ډېره بښنه وغوښته، خو د فرقه مشر صیب د نادر خان دا سلوک خوښ نه شو. وروسته تګاب ته لاړ نور یې کابل ته د راتلو څخه ډډه وکړه. نادر خان چې به کله وغوښت،ده به د ناروغی بهانه کوله هغه له کابل نه ځینې ډاکټران رواولېږل، خو نوموړی هیڅ د ډاکټرانو سره ښه سلوک ونه کړ.

ګران لوستونکي کولای شي د لقیانو او نادر خان تر منځ چې کومې جګړې شوې دي ځینې کتابونو ته مراجعه وکړي او د دغې جګړې په اړه ډېر معلومات تر لاسه کړي او په خپله قضاوت وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرقه مشر محمد حسن خان او انور خان بندي کېدل

څرنګه چې محمد حسن خان له کابل سره خپلې اړیکې پرې کړې، خو د نادر خان له خوا څو ځلې کابل ته وغوښتل شو، مګر دې حاضر نه شو. بلاخره نادر خان یوه قوه د والي اسمعیل خان وردګ په مشرۍ د ده د نیولو له پاره تګاب ته ولېږله تر څو محمد حسن خان ونیسې او په زور زیاتي یې کابل ته یوسي.

والي اسمعیل خان وردګ د تګاب د ولسوالۍ تر څنګ د تګاب یو شمېر مشرانو سره یوه غونډه وکړه. والي د دغو مشرانو څخه د محمد حسن خان په نیولو کې مرسته وغوښتله او ځینې کسانو له والي سره ژمنه وکړه، چې موږ به یې په ډېره اسانۍ تاسو ته ونیسو.

کله چې محمد حسن خان له دې پلان څخه خبر شو په ډېر قهر سره یې، ولسوالۍ محاصره کړه او والي ته یې خبر ورکړ، که تر مازیګر پورې له تګاب څخه ونه وتلې زه به در سره سخته جګړه پیل کړم. بیا همغه و چې والي اسمعیل خان له تګاب څخه ووت. وروسته بیا د یو شمېر کسانو په ټینګار محمد حسن خان د میاګل صیب سره یو ځای نادر خان ته ورغی، هغه ښکاره د دوی عزت وکړ، مګر په پټه یې نظر بند کړ، تګاب ته یې د ورتګ اجاه ور نکړه او له ځان سره یې ستون کړ، کله چې نادر خان د ښونځي د یو شاګرد له خوا ووژل شو نو محمد حسن خان تګاب ته لاړ.

د محمد ظاهر شاه د واکمنۍ پرمهال محمد حسن خان خبر نه و، چې د نوموړي مشر زوی(محمد انور خان) د یو شمېر کسانو سره د لویو لارو په سر کونو باندې نظامي حرکات کوي.محمد حسن خان ته وزیر محمد هاشم خان وویل: ستا مشر زوی زموږ پر ضد عملیات کوي. محمد حسن خان خپل زوی (محمد انور خان) ته د دې موضوع

په اړه یو لیک واستوه په ځواب کې محمد انور لیکلي و: پلاره ما خپل نوم پخپل بیل لیکلی دی او هره ورځ خپل کار کوم مګر تا ته چا غلط خبر در کړی دی.محمد حسن خان د انور خان لیک وزیر(صد راعظم) ته یوړ هغه وویل: ستا ځوی چې هر څه غواړي زه یې ورته ورکوم، خوزه د هغه په اړه سم راپوروونه لرم.

والي اسمعیل خان وردګ د وزیر(صدر اعظم) په امر تګاب ته لاړ او د ده یوه خور د محمد حسن په کورنۍ کې واده شوې وه. والي اسمعیل خان په چل او فریب سره د خوره یې په نوم کابل ته یوړ او هلته یې بندي کړ.

محمد انور خان چې کله حکومت نېوه، نو ده ته د تګاب حاکم میلمستیا کړې وه، ځکه له د ه (انور خان) سره هم درې سوه ملګري و، د میلمستیا په شپه د پروان د امنیې قومندان هم راغلی و . محمد انور خان چې کله سهار له خوبه پاڅېږي (۵۰) عسکر ورته له ټوپکو سره ولاړ دي او په دې چل یې ونېوه او ۱۸ منه غراب یې ورته په غاړه کې واچوه. نوموړی دومره پیاوړی ځوان و چې (۱۸) منه غراب سره موټر ته خپله ور وخوت او د کابل په زندان کی یې اوه (۷) کاله تېر کړل.

د ظاهر شاه د واکمنۍ پر مهال محمد حسن خان داسې بندي شو، چې وزیر(صد راعظم)ورته خبر ولېږه، محمد حسن خان چې کله صدرات ته ځي، صد راعظم نشته دی او د دولت منصبدارانو یو پلان جوړ کړی و، چې صد راعظم صیب ولایت ته تللی او ته یې غوښتی یې، کله چې ولایت ته ځي هلته ورته وایي چې صدر اعظم صیب د زندان سیمې ته تللی دی. محمد حسن خان چې د زندان سیمې ته ځي نظامي درویشې یې په تن کې وه او یوه مضره تفانچه یې په غاړه وه. د محبس امنیتي قطعې ورته رسم تعظیم وکړ او وروسته د رسم تعظیم څخه یو وظیفه دار عسکر ورته وایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

راځه چې د صد راعظم صیب خونې ته دې یوسم. کله چې هغه (محمد حسن خان) کوټې ته ور ننوت عسکرو ورپسې در وازه کلکه کړه چې(۷) کاله د زندان ترخې شپې يې تېرې کړې، له ده سره د کابل په زندان کې د وخت مشهور زندانیان لکه ملک میرزمان خان د خپلې کورنۍ سره او ملک قیس د خوګیاڼیو مشر هم د ده سره بندیان و.

قاضي محمد نوروز خان: نوموړی د فرقه مشر محمد حسن خان مشر ورور، چې د غازي امان الله خان د استقلال په جګړه کې د اخند زاده ملاصیب او یو شمېر نورو تګابیانو سره یې د هېواد په ختیځه جبهه کې ګډون کړی دی.

نوموړي ټول عمر په قضا کې تېر کړی و او په دې اړه یې دوه مهم کتابونه لیکلي چې تر دې دمه چاپ شوي نه دي او د یو اثر نوم یې (ګلچین نوروز) دی[۱۴]

[۱۴] ډګروال غلام حیدر خان (د محمد حسن خان زوی) او د کابل د حربې ښونځې پخوانی استاد.

د محمد حسن خان ساپی زامن

مخکې یادونه وشوه، چې د محمد حسن خان مشر زوی محمد انور خان د ظاهر شاه د واکمنۍ پر مهال یوه ډله د نفرو درلوده،چې په لویو لارو کې یې نظامي حرکات کول. والي اسمعیل خان ورد ګ د صدراعظم محمد هاشم په امر ونیوه او د کابل (چهلستون) په زندان کې بندي شو.

د نوموړي بل زوی عبدالروف خان ساپی د محمد ظاهر شاه د واکمنۍ پر مهال د غور په کشک کې د امنیه قومندان په توګه دنده تر سره کوله. د یو راویت له مخې عبدالروف خان د داود خان د هغه فرمان په اساس چې د کابل او کندهار په لویه لاره د غلو ډله که هر چا ونیوله نو د مکافاتو خاوند به شي.

عبدالروف خان د خپلو (۷) کسانو سره د غلو د ډلې پسې شو، شپږ میاشتې یې د غلو سره په ملګرتیا تېرې کړې او یوه ورځ یې د غلو مشر په خپله لونګي لاس تړلی کابل ته راوړ. د سردار داود خان له خوا ورته دوه ترفیع ورکړل شوې او نقدې مکافات یې هم ورکړل او نوموړي له داود خان څخه وغوښتل چې پلار او ورور یې له زندان څخه ازاد شي.

په کومه ورځ چې سردار محمد داود خان له زندان څخه محمد حسن خان او انور خان ازاد کړل، په همدې ورځ عبد الروف خان هم تګاب ته روان شو، چې د لارې په اوږدو کې د ډېرې خوشحالۍ نه زړه ودربده. په همدې ورځ محمد حسن خان او انور خان هم تګاب ته روان دی چې د کاپیسا د صیادو په سیمه کې د یو تګابي جنازه یې ولېده، چې کله له دوی څخه مخکې شي او کله وروسته، خو دوی پوه نه شول چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدلروف خان جنازه ده.

مازیګر مهال محمد حسن خان او محمد انور خان خپل کلي ته ورسېدل، چې یو څو شیبې وروسته د عبدالروف خان جنازه هم ورسېده. کله چې سردار محمد داود خان د عبدالروف خان له مرګ څخه خبر شو ډېر خفه شو او پنځوس زره افغانۍ د نوموړي کورنۍ ته ولېږلې. د عبدالروف خان د کورنۍ غړي بیا وایي چې نوموړي ته په قندهار کې د حکومتي کسانو له خوا زهر ورکړل شوي و.

مولوي محمد اسمعیل خان:

مولوي محمد اسمعیل د فرقه مشر محمد حسن خان دریم زوی دی، چې په شیراغا باندې مشهور و. نوموړي په دیني برخه کې زده کړې په تګاب کې د قاضي صیب جانان په مدرسه کې تر سره کړې وې. نوموړی د نیکو اخلاقو څښتن و او د همدې له امله د خپل پلار فرقه مشر محمد حسن خان د باور له مخې د کورنۍ د مشرتوب دنده ورکړل شوې وه. ده هم د خپلې کورنۍ د نورو غړو په څېر په خپله سیمه کې د خپل ولس له پاره ځانګړې خدمتونه کړي دي. په ۱۳۶۴هـ ش کې په تګاب کې د سیاسي او نظامي ډلو تر منځ په پټه وژنې رواني وې، چې مولوي محمد اسمعیل هم په خپله سیمه کې د ځینو کسانو له خوا په شهادت ورسیده.

وکیل اسدالله خان ساپی: وکیل اسد الله خان د محمد حسن خان زوی، چې د ژوند ډېره دوره یې په وکالت او د خپلو خلکو په مشرۍ کې تېره شوې ده. نوموړی د تګاب د خلکو وکیل او د سردار محمد داود خان د کودتا نه وروسته شورا منحل شوه، دی په خپل کور کې اوسېده کله چې د شوروي سور پوځ پر وړاندې جهاد(سپېڅلي جګړه)

پیل شو، ده په کې پوره ونډه واخیسته بیا پېښور ته مهاجر شو. نوموړي د جهاد پر مهال د پیر صیب او د صبغت الله مجددي په تنظیمونو کې کار کاوه، کله چې جهاد بریالی شو بیا امریکا ته لاړ چې تر اوسه پورې ژوندی دی او په امریکا کې اوسېږي[۱۵].

غلام حیدر خان ساپی: غلام حیدر خان ساپي د ژوند ډېره برخه د خپل پلار(فرقه مشر محمد حسن) په څېر په نظامي برخه کې تېره کړې ده. نوموړی په ۱۳۴۶ هـ ش کې د کابل د حربي ښوونځي څخه فارغ شو او ډېر کلونه یې په اردو کې په بیلابیلو برخو کې په رسمي توګه دنده تر سره کړه او ۱۷ کاله یې په حربي ښوونځي کې د استاد په توګه تېر کړل.

نوموړی د حامد کرزي د واک پر مهال(۱۳۸۳هـ ش) د ډګروالۍ په رتبه تقاعد شو، چې اوسمهال د کابل په څلوراهي قمبر په فامیلیو کې اوسېږي. د نوموړي زوی (ډاکټر ایوب ساپی) اوسمهال یو لوی بستریز روغتون د غازي عثمان په نوم هم په یاده سیمه کې جوړ کړی دی.

ډګروال حیدر خان ساپی فرهنګي شخصیت هم دی د تګاب او اله سای په مجموع کې د کاپیسا د خلکو په غونډو او پروګرامونه کې د یو مشر په توګه برخه اخلي. نوموړی لیکني هم کوي او ډېرې تاریخي ژباړې هم لري چې تر اوسه د چاپ ډګر ته نه دي راوتلي.

[۱۵] ډګروال غلام حیدر خان (د محمد حسن خان زوی) او د کابل د حربي ښوونځي پخوانی استاد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

۱ ـ حبیبي، عبدالحي.(۱۳۸۵هـ ش). د افغانستان لنډ تاریخ. پېښور: دانش خپرندویه ټولنه.

۲ ـ ځلمی، محمد ولی.(۱۳۶۸هـ ش). زموږ غازیان. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمی.

۳ـ رښتیا، سید قاسم.(۱۳۷۷هـ ش). افغانستان در قرن نزده(۱۹). کابل: میوند خپروندویه ټولنه.

۴ ـ ساپی، عبدالمالک.(۱۳۷۹هـ ش). د ساپیانو د پېژندنې تاریخ. کابل: د افغانستان علومو اکاډمی.

۵ ـ ساپی، عبدالمالک.(۱۳۵۸ هـ ش).صفا ورځپانه(لومړی ګڼه). کابل.

۶ ـ ساپی ، طاهر. (۱۳۸۵هـ ش).رڼا مجله(لومړی ګڼه). ننګرهار.

۷ ـ شورماچ، اکبر.(؟) نورستان در ګسترده تاریخ. کابل:میوند خپروندویه ټولنه.

۸ ـ عطایي، محمد ابراهیم.(۱۳۸۰هـ ش). د افغانستان پر معاصر تاریخ لنډه کتنه. کابل: میوند خپرندویه ټولنه.

۹ ـ غبار ، میر غلام محمد.(۱۳۴۴ هـ ش). افغانستان در مسیر تاریخ. کابل:مرکز نشراتي انقلاب.

۱۰ ـ قاضي، عطا والله.(۲۰۰۴م). د پښتنو تاریخ. پېښور:یونیورستي بک ایجنسي.

۱۱ ـ کاتب، فیض محمد.(۱۳۳۴هـ ش). سراج التواریخ. کابل: دارالسلطنه.

۱۲ ـ همکار، ملاګل.(۱۹۹۴م). وحدت ورځپانه(دویمه ګڼه). پېښور.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library